

บทบาทและความรับผิดชอบของ AI ในกระบวนการยุติธรรม กรณีศึกษาสาธารณรัฐประชาชนจีน*

พัฒนาการของ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีน

๑. ยุทธศาสตร์ AI และการปรับปรุงระบบตุลาการให้ทันสมัยของจีน^๑

ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ คณะรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (China's State Council) ได้เผยแพร่แผนพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence Development Plan - AIDP) ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์ระดับชาติที่กำหนดทิศทางของประเทศในการพัฒนาเทคโนโลยี AI จนถึงปี ค.ศ. ๒๐๓๐ โดยเป็นเอกสารฉบับแรกที่มีเน้นการกำหนดยุทธศาสตร์ด้าน AI ในภาพรวม ทั้งนี้ AIDP มีเป้าหมายหลักในการผลักดันให้จีนกลายเป็นศูนย์กลางนวัตกรรมด้านปัญญาประดิษฐ์ของโลกภายในปีดังกล่าว อีกทั้งยังแสดงเจตนารมณ์ของรัฐบาลในการนำ AI มาใช้ในรูปแบบการกำกับดูแลสมัยใหม่หรือที่เรียกว่า e-governance โดยเฉพาะในด้านการบูรณาการ AI เพื่อการกำกับดูแลเชิงสังคมและศีลธรรม เช่น การปรับปรุงระบบสวัสดิการ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดทำระบบเครดิตทางสังคม นอกจากนี้ AIDP ยังได้กล่าวถึงแนวคิด “ศาลอัจฉริยะ” (Smart Courts) โดยระบุให้มีการสร้างแพลตฟอร์มข้อมูลศาลแบบบูรณาการที่ครอบคลุมกระบวนการพิจารณาคดี บุคลากร การใช้ข้อมูล การเปิดเผยข้อมูลตุลาการ และการติดตามผลแบบไดนามิก พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้ AI สำหรับการรวบรวมพยานหลักฐาน การวิเคราะห์คดี และการอ่านเอกสารทางกฎหมาย เพื่อเพิ่มขีดความสามารถด้านตุลาการของประเทศ

ที่มา: ผู้พิพากษา AI <https://board.postjung.com/1182328>

โดยนางสาวนัฐกานต์ ขำยัง นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการพิเศษ ฝ่ายวิเคราะห์และคดีปกครอง กองกฎหมายปกครอง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

^๑Nyu Wang, Michael Yuan Tian, “Intelligent Justice”: human-centered considerations in China’s legal AI transformation”, AI and Ethics (2023) 3:349–354, หน้า ๓๔๙-๓๕๑, สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9396564/>

โดยที่ปัญญาประดิษฐ์และกฎหมายเป็นสาขาสหวิทยาการที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ โดยสถาบันการศึกษาชั้นนำของสหรัฐอเมริกาได้เริ่มต้นศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ AI ในการวิจัยทางกฎหมาย การสร้างข้อโต้แย้ง และการพัฒนาระบบผู้เชี่ยวชาญอย่างไรก็ดี แม้การวิจัยดังกล่าวยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศจีนคือการยกระดับจากการวิจัยเชิงวิชาการไปสู่การกำหนดนโยบายเชิงระบบและการนำเทคโนโลยีมาใช้จริงในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งนับเป็นก้าวใหม่ที่ยังไม่มีประเทศใดดำเนินการในระดับเดียวกัน

ก่อนปี ค.ศ. ๒๐๒๒ ระบบตุลาการของประเทศส่วนใหญ่ทั่วโลกยังมิได้รับผลกระทบจาก AI หรือเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ (disruptive technologies) โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสซึ่งได้ผ่านกฎหมายในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ เพื่อห้ามมิให้นำ AI มาใช้เพื่อคาดการณ์ผลการดำเนินคดีโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ดี จีนกลับเลือกดำเนินแนวทางที่แตกต่างออกไปอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ แทนที่จะจำกัดการใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรม รัฐบาลจีนกลับเห็นว่า AI เป็นเครื่องมือสำคัญในการเร่งรัดความทันสมัยของระบบศาลให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล ซึ่งจีนมีแรงจูงใจเฉพาะในการนำ AI เข้ามาเสริมสร้างความทันสมัยของระบบยุติธรรม ทั้งในด้านการยกระดับประสิทธิภาพและการเพิ่มความน่าเชื่อถือของกระบวนการตุลาการ โดยมีปัจจัยสนับสนุนสำคัญคือปัญหาการขาดแคลนผู้พิพากษาอย่างต่อเนื่อง ความอ่อนแอของภาพลักษณ์ศาล และความจำเป็นในการปฏิรูประบบยุติธรรมให้ทันสมัยเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของจำนวนคดีในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๗๘ จำนวนคดีเพิ่มขึ้นกว่า ๓๐ เท่า ขณะที่จำนวนผู้พิพากษาเพิ่มขึ้นเพียง ๓ เท่าในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ประกอบกับในปี ค.ศ. ๒๐๑๔ ศาลประชาชนสูงสุด (Supreme People's Court – SPC) ได้กำหนดมาตรการประเมินผู้พิพากษาอย่างเข้มงวดและจำกัดจำนวนผู้มีสิทธิพิจารณาคดีไว้เพียง ๓๙% ของบุคลากรศาลทั้งหมด เป็นผลให้ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ จำนวนผู้พิพากษาลดลงถึง ๔๙% เหลือประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ คน จากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งแม้ว่าการยกระดับความเป็นมืออาชีพของตุลาการและการยึดมั่นในหลักกฎหมายจะเป็นเป้าหมายร่วมกัน แต่สถานการณ์ดังกล่าวกลับทำให้ระบบศาลต้องเผชิญกับแรงกดดันจากปริมาณคดีที่เพิ่มขึ้นโดยมีทรัพยากรบุคคลจำกัดลงอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเหตุนี้ เทคโนโลยี AI จึงได้กลายเป็นแนวทางสำคัญของศาลประชาชนสูงสุดในการปฏิรูประบบตุลาการผ่านรูปแบบการบริหารจากบนลงล่าง (top-down approach) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ระดับชาติและแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการกำกับดูแลศาลระดับล่าง เสริมสร้างความน่าเชื่อถือของบุคลากรลดแรงกดดันจากการขาดแคลนผู้พิพากษา และขยายการเข้าถึงข้อมูลทางกฎหมายของประชาชน นโยบายดังกล่าวเปิดโอกาสให้ศาลท้องถิ่นสามารถริเริ่มโครงการนำร่องขนาดเล็ก ซึ่งหากประสบความสำเร็จจริงจะขยายผลสู่ระดับมณฑลหรือระดับประเทศต่อไป

ภายหลังการเผยแพร่ AIDP ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ ระบบตุลาการของจีนได้มีความก้าวหน้าครั้งสำคัญในการนำ AI มาใช้ผ่านโครงการนำร่องในหลายเมือง โดยเฉพาะแนวคิดศาลอัจฉริยะ (Smart Courts) ซึ่งมีการพัฒนาระบบ AI สองประเภทหลัก ได้แก่ ระบบช่วยเหลือด้านเอกสาร (AI clerical assistive systems) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดี และระบบแนะนำทางกฎหมาย (AI-based recommendation systems) เพื่อสนับสนุนผู้พิพากษาในการพิจารณาคดี ทั้งนี้ ระบบดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของศาลทั้งในด้านการลดระยะเวลาการดำเนินคดี และในด้านการตัดสินที่ถูกต้องและแม่นยำ พัฒนาการในกลุ่มนี้ครอบคลุมตั้งแต่ฐานข้อมูลออนไลน์แบบเปิด ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยโครงการระดับประเทศในการแปลงข้อมูลเป็นดิจิทัลและเผยแพร่คำพิพากษาของศาลตลอดจนระบบภายในห้องพิจารณาคดีที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการพิจารณาคดีโดยตรง

ก่อนหน้านี้ในปี ค.ศ. ๒๐๑๔ ศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ได้ยกระดับนโยบายความเปิดเผยและความโปร่งใสทางตุลาการให้เป็นเป้าหมายสำคัญ อันเป็นผลมาจากกรณีการตัดสินคดีที่ผิดพลาดหลายกรณีและการขาดความโปร่งใสทางตุลาการ และยังมีการจัดทำเว็บไซต์ทางการที่เรียกว่า “China Judgments Online” (wenshu.court.gov.cn) เพื่อเผยแพร่คำพิพากษามากกว่า ๑๓๐ ล้านฉบับ พร้อมข้อมูลประกอบ (metadata) ที่สามารถใช้ในการค้นหาคดีคล้ายคลึง อีกทั้งยังมีระบบ “Similar Case Intelligent Recommendation System” และ “China Justice Big Data Service Platform” ที่ช่วยให้ทั้งเจ้าหน้าที่ศาลและประชาชนสามารถวิเคราะห์แนวโน้มคำตัดสินจากคดีก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ เทคโนโลยี AI ยังถูกนำมาใช้ในห้องพิจารณาคดีผ่านระบบจดจำอักขระ (optical character recognition - OCR) เพื่อแปลงเอกสารเป็นข้อความดิจิทัล ระบบรู้จำเสียงอัตโนมัติ (automatic speech recognition - ASR) เพื่อช่วยบันทึกคำให้การ และการประมวลผลวิเคราะห์และเข้าใจภาษามนุษย์ (natural language processing - NLP) เพื่อสร้างบันทึกข้อความอัตโนมัติ เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยลดเวลาในการดำเนินคดีได้กว่า ๓๐% และลดภาระงานซ้ำซ้อนของบุคลากร ขณะเดียวกันยังมีการพัฒนาระบบขั้นสูงอย่าง “ระบบ 206” ในเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีคุณสมบัติด้านการรับรู้ (cognitive features) โดยใช้การเรียนรู้ของอุปกรณ์ “machine learning” จากคดีที่ผ่านมาและข้อมูลกฎหมายในรูปแบบดิจิทัล เพื่อช่วยในการตัดสิน ซึ่งรวมถึงการตรวจจับความไม่สอดคล้องของพยานหลักฐาน การตรวจสอบเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการพิพากษา และการแนะนำระดับความรุนแรงของโทษตามแนวทางของคำตัดสินก่อนหน้านี้ และมีการนำระบบรู้จำเสียงของบริษัท iFlytek มาติดตั้งในห้องพิจารณาคดีกว่า ๔,๒๐๐ แห่งทั่วประเทศ

ในด้านผู้ช่วยตุลาการ มีการนำ AI มาใช้ในบทบาทผู้ช่วยผู้พิพากษา เช่น ในเมืองหางโจวที่มีการทดลองใช้หุ่นยนต์ Xiao Zhi สำหรับข้อพิพาทสินเชื่อบุคคล โดยสามารถช่วยสรุปข้อโต้แย้งประเด็นหลักฐาน และเสนอแนวทางการตัดสินอย่างเรียลไทม์ ทำให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาคดีได้ในเวลาเพียง ๓๐ นาที อย่างไรก็ตาม ระบบ AI ดังกล่าวยังอยู่ภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดของ

ผู้พิพากษามนุษย์ และมีอาจใช้ตัดสินคดีได้โดยอิสระ ซึ่งสอดคล้องกับถ้อยแถลงของนายโจว เฉียง (Zhou Qiang) ประธาน SPC ที่ระบุว่า “AI จะไม่มีวันแทนที่ผู้พิพากษามนุษย์ และสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเท่านั้น” โดยสรุปแม้ AI จะยังไม่สามารถทำหน้าที่แทนตุลาการได้อย่างสมบูรณ์ แต่รัฐบาลจีนได้แสดงความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการขยายบทบาทของ AI ในระบบตุลาการ โดยมีเป้าหมายในการยกระดับศาลจีนให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ พร้อมกับการขยายการใช้ AI ไปยังการบริหารราชการ การวิเคราะห์ข้อมูล และกระบวนการทางกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อาจพลิกโฉมกระบวนการยุติธรรมของจีนในระดับที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

๒. แนวโน้มการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในกระบวนการยุติธรรมของจีน: จากการปฏิรูปตุลาการสู่การปฏิบัติทางกฎหมาย^๒

ในบริบทของภารกิจด้านกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีน การนำเทคโนโลยีนวัตกรรมมาใช้ในระบบตุลาการเริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อมีการเปิดตัวแพลตฟอร์มดิจิทัล “China Judgments Online” ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่เผยแพร่คำพิพากษาจากศาลจีนเกือบทั้งหมด การเปิดตัวแพลตฟอร์มนี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการเพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพของระบบตุลาการในประเทศจีนอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ จีนได้ดำเนินการปฏิรูประบบตุลาการซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญให้เกิดการนำเทคโนโลยีนวัตกรรม โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามาช่วยเสริมประสิทธิภาพการทำงานในระบบตุลาการอย่างรวดเร็ว หนึ่งในเป้าหมายหลักของการปฏิรูปนี้คือการทำให้กระบวนการพิจารณาคดีรวดเร็วและง่ายขึ้น ตลอดจนลดภาระงานของผู้พิพากษาที่ต้องรับผิดชอบคดีจำนวนมาก เช่น ในครึ่งปีแรกของปี ค.ศ. ๒๐๑๙ มีคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณามากถึง ๑๔.๘๙ ล้านคดี และรายงานในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ ระบุว่า AI สามารถช่วยลดภาระงานของผู้พิพากษาลงกว่า ๑ ใน ๓ และช่วยประหยัดเวลาทำงานของประชาชนชาวจีนมากกว่า ๑.๗ พันล้านชั่วโมงระหว่างปี ค.ศ. ๒๐๑๙ – ค.ศ. ๒๐๒๑ อีกทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมได้ถึง ๔๕ พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ ๕๐% ของค่าธรรมเนียมทนายความในประเทศ และในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ นี้เอง แนวคิด “ศาลอัจฉริยะ” (Smart Courts) ได้ถูก

^๒Davydova, I., Andronov, I., Zhurylo, S., Zubar, V., & Iliopol, I. (2023), “Prospects for the use of artificial intelligence in jurisprudence: from the educational process to legal practice. The experience of China”, Revista Eduweb, 17(4), 87-95, หน้า ๙๒-๙๔, สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก https://www.researchgate.net/publication/376297565_Prospects_for_the_use_of_artificial_intelligence_in_jurisprudence_from_the_educational_process_to_legal_practice_The_experience_of_China

นำมาใช้ในประเทศจีน โดยศาลทุกแห่งจะถูกเชื่อมต่อกับแพลตฟอร์มกลางสำหรับการจัดการและบำรุงรักษาข้อมูลขนาดใหญ่ ซึ่งมีการอัปเดตข้อมูลแบบเรียลไทม์ทุกห้านาที ด้วยระบบประมวลผลข้อมูลที่กระจายทั่วประเทศ นอกจากนี้ ยังมีมาตรการควบคุมคุณภาพและความถูกต้องของข้อมูลอย่างเข้มงวด ทำให้ศาลท้องถิ่นหรือหน่วยงานภูมิภาคไม่สามารถแก้ไขสถิติที่ส่งต่อไปยังแพลตฟอร์มระดับประเทศได้ แพลตฟอร์มกลางดังกล่าวยังทำหน้าที่รวบรวม จัดเก็บ และบริหารจัดการข้อมูลเกี่ยวกับผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ศาล คดีความ และการบริหารงานศาลในทุกระดับ

บทบาทของ AI ในศาลจีนแบ่งภารกิจเป็น ๓ ด้านหลัก ได้แก่ การช่วยผู้พิพากษาคัดสินคดี การให้ข้อมูลทางกฎหมายแก่คู่กรณี และการยกระดับคุณภาพการบริการสำหรับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ข้อมูลในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ ระบุว่า AI มีส่วนช่วยผู้พิพากษาจีนในการตัดสินคดีที่มีลักษณะเรียบง่าย เช่น คดีข้อพิพาทสัญญามูลค่าต่ำ และกล่าวได้ว่าตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๒๒ เป็นต้นมา AI เป็นผู้มีส่วนสำคัญในกระบวนการตัดสินคดีส่วนใหญ่ของศาล นอกจากนี้ AI สามารถช่วยลดช่องว่างในการวิเคราะห์หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์โดยอ้างอิงจากคำพิพากษาในคดีที่คล้ายคลึงกัน และผู้พิพากษาสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับคดีที่กำลังพิจารณาแก่ระบบ จากนั้นระบบจะวิเคราะห์คำตัดสินโดยอ้างอิงจากคดีที่มีความคล้ายคลึงกัน และจัดทำเอกสารหรือรายงานที่รับรองแนวทางการตัดสินโดยอ้างอิงจากคำพิพากษาในอดีต ในบางศาลระบบดังกล่าวได้รับการพัฒนาจนสามารถวิเคราะห์ร่างคำพิพากษาได้ โดยเปรียบเทียบหลักฐานในคดีปัจจุบันกับหลักฐานจากคำตัดสินในคดีก่อนหน้า

ด้านการให้ข้อมูลแก่คู่กรณี ศาลอินเทอร์เน็ตของกรุงปักกิ่งได้พัฒนาโฮโลแกรมที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ ซึ่งทำหน้าที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป กฎระเบียบ ระบบศาล และกระบวนการพิจารณาคดี โดยโฮโลแกรมนี้สามารถช่วยให้ข้อมูลได้ว่าคดีดังกล่าวอยู่ในอำนาจศาลนี้หรือไม่ (under the jurisdiction of this court) รวมทั้งแนะนำวิธีการระงับข้อพิพาทก่อนการพิจารณาคดีที่คู่กรณีสามารถใช้ได้ (pre-trial dispute resolution methods) อย่างไรก็ตาม ระบบนี้ยังคงมีข้อจำกัดด้านจำนวนคำถามที่ตอบได้ (สูงสุด ๑๔๐ ข้อ) ศาลท้องถิ่น (local courts) ใน ๙ ภูมิภาค รวมถึงปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และกวางตุ้ง ได้นำระบบหุ่นยนต์ AI มาใช้ในกระบวนการพิจารณาคดีเพื่อช่วยรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดี นอกจากนี้ ยังมีระบบ AI ขั้นสูงที่สามารถประเมินผลลัพธ์ที่เป็นไปได้ของการระงับข้อพิพาท

ศาลในประเทศจีนได้ดำเนินการตามคำแนะนำของศาลประชาชนสูงสุด (SPC) โดยจัดตั้งศูนย์บริการแบบบูรณาการ (universal service centers) ซึ่งประกอบด้วยกลไกต่าง ๆ ที่ช่วยให้คู่ความสามารถดำเนินกระบวนการทางศาลได้ง่ายขึ้น และศาลอีกหลายแห่งยังได้พัฒนาระบบบริการ AI ผ่านเครื่องให้บริการอัตโนมัติ (AI Services Terminals) ที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถสแกน ส่งเอกสาร และ

ค้นหาข้อมูลทางกฎหมายได้สะดวกยิ่งขึ้น ระบบจดจำเสียงที่พัฒนาขึ้นยังช่วยถอดรหัสและแยกเสียงผู้พิพากษา โจทก์ จำเลย และผู้เข้าร่วมพิจารณาคดี เพื่อสร้างบันทึกการพิจารณาคดีได้โดยอัตโนมัติ

ศาลอินเทอร์เน็ตเฉพาะทาง (specialized Internet courts) สามแห่งได้กลายเป็นศาลที่ล้ำสมัยที่สุดในระบบ “ศาลอัจฉริยะ smart courts” ในประเทศจีน โดยศาลดังกล่าวถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขข้อพิพาทออนไลน์ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยเวลาและค่าใช้จ่ายที่น้อยที่สุด ศาลอินเทอร์เน็ตแห่งแรกถูกจัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ ที่หางโจว และขยายไปยังปักกิ่งและกวางตุ้งในปีถัดมา ศาลอินเทอร์เน็ตเฉพาะทางจะพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต ซึ่งเกิดจากข้อพิพาทเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิในทรัพย์สิน รวมถึงความรับผิดชอบต่อคุณภาพของสินค้าและบริการจากร้านค้าออนไลน์ ศาลอินเทอร์เน็ตเป็นศาลแห่งแรกในจีนที่ดำเนินกระบวนการทั้งหมดทางออนไลน์ ตั้งแต่การลงทะเบียนและแจ้งเอกสาร การรวบรวมและนำเสนอหลักฐาน การพิจารณาคดี การออกคำพิพากษา การบังคับคดี การอุทธรณ์ และกระบวนการอื่น ๆ ศาลอินเทอร์เน็ตมีระบบที่ผสมผสานกันต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พร้อมด้วยระบบเครือข่ายที่ช่วยสร้างกระบวนการระงับข้อพิพาททางออนไลน์ในหลายระดับและหลากหลายรูปแบบ ระบบนี้ยังครอบคลุมถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี เพื่อให้คู่กรณีสามารถหาข้อยุติได้ก่อนเข้าสู่กระบวนการทางศาล การประชุมออนไลน์ดำเนินการผ่านวิดีโอคอนเฟอร์เรนซ์ โดยกระบวนการพิจารณาคดีสามารถจัดขึ้นแบบออฟไลน์ได้ตามคำร้องขอของคู่กรณี หรือขึ้นอยู่กับความจำเป็นของการพิจารณาคดี

นวัตกรรมที่โดดเด่นอีกรูปแบบหนึ่งในประเทศจีนคือแพลตฟอร์มการดำเนินคดีที่เรียกว่า “Mobile Court” เพื่อเป็นช่องทางในการเข้าถึงบริการศาลได้อย่างสะดวก แอปพลิเคชันนี้สามารถดาวน์โหลดผ่าน WeChat ซึ่งเป็นระบบสื่อสารบนมือถือที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในจีนสำหรับการส่งข้อความและเสียง โดยคู่กรณีจะได้รับการยืนยันตัวตนผ่านระบบจดจำใบหน้า ผู้ใช้สามารถยื่นฟ้องคดีโดยตรงผ่านแอปพลิเคชัน และระหว่างการพิจารณาคดี คู่กรณีสามารถเข้าถึงผู้พิพากษาได้โดยสามารถส่งข้อความ ส่งวิดีโอ หรืออัปโหลดหลักฐานได้ โจทก์ จำเลย และผู้พิพากษาส่งข้อพิพาทร่วมกันเพื่อดำเนินการไกล่เกลี่ยก่อนการพิจารณาคดี ลงนามในข้อตกลงไกล่เกลี่ยแบบอิเล็กทรอนิกส์ (หากไกล่เกลี่ยสำเร็จ) และส่งข้อตกลงผ่านแอปพลิเคชันได้ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีบล็อกเชนในศาลอินเทอร์เน็ต โดยศาลอินเทอร์เน็ตนำระบบนี้มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดเก็บหลักฐานและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิสูจน์หลักฐานทางออนไลน์ที่ถูกสร้างและจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล อีกทั้งศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ยังมีมติรับรองว่าข้อมูลดิจิทัลที่ถูกบันทึกและรับรองผ่านระบบบล็อกเชนสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ อีกทั้งศาลอินเทอร์เน็ตเมืองหางโจวยังดำเนินโครงการนำร่องว่าด้วยการใช้สัญญาอัจฉริยะเพื่อดำเนินกระบวนการฟ้องร้องโดยอัตโนมัติ

รวมถึงการจัดเก็บสินทรัพย์ดิจิทัลในฐานะข้อมูลตุลาการที่อยู่บนระบบบล็อกเชน อันเป็นการยกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้น

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๒๐๒๒ ศาลสูงกรุงปักกิ่งได้เพิ่มบทบาทของ AI ในการตัดสินคดีอย่างเข้มข้น โดยกำหนดให้ผู้พิพากษาต้องปรึกษาผลการวิเคราะห์ของ AI ในทุกคดี และหากไม่เห็นด้วย ต้องจัดทำคำชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่ออธิบายเหตุผล และแม้ว่าการนำ AI มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมของจีนจะยังคงเป็นแนวคิดที่ล้ำหน้าและแปลกใหม่สำหรับหลายประเทศ แต่สำหรับในประเทศจีนแล้ว กลับทำให้เห็นได้ว่าบทบาทของ AI กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วในระบบตุลาการ

กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีน^๓

นอกจากการพัฒนาแนวคิดระบบ “ศาลอัจฉริยะ” (Smart Courts) ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว การนำ AI มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีนยังมีการพัฒนาควบคู่กันกับกระบวนการยุติธรรมด้านอื่น โดยเฉพาะในส่วนของ “อัยการอัจฉริยะ” (Smart Prosecution) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นสูงเข้ากับการดำเนินงานของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอย่างครอบคลุม โดยในรายงานการปฏิบัติงานของสำนักงานอัยการสูงสุดที่แถลงต่อที่ประชุมสภาประชาชนแห่งชาติ ชุดที่ ๑๒ ครั้งที่ ๕ คราวประชุมสามัญ ครั้งที่ ๓ (the work report of the Supreme People’s Procuratorate at the Third Plenary Session of the Fifth Session of the 12th National People’s Congress) นายเฉา เจียนหมิง (Cao Jianming) อัยการสูงสุดของสำนักงานอัยการสูงสุด สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้ระบุว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ สำนักงานอัยการจะส่งเสริมการใช้กลยุทธ์เชิงข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และขับเคลื่อนการดำเนินการ “อัยการอัจฉริยะ” อย่างเข้มข้น โดยมุ่งหวังให้เกิดการเชื่อมโยง “หกแพลตฟอร์ม” เช่น การจัดการคดีในกระบวนการยุติธรรม และการดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการทั้งสี่ระดับ ได้แก่ อัยการสูงสุด (Supreme People’s Procuratorate) ๒. อัยการระดับมณฑล (Provincial-level Procuratorates) ๓. อัยการระดับเมือง/นคร (Municipal-level Procuratorates) และ ๔. อัยการระดับอำเภอ/เขต (District/County-level Procuratorates) ให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ สำนักงานอัยการสูงสุดได้จัดทำ “แนวทางการดำเนินงาน

^๓Zou, C. X. (2022), “Achievements and Prospects of Artificial Intelligence Judicature in China”, Chinese Studies, 11, 197-227, หน้า ๒๑๐-๒๑๕, สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก <https://doi.org/10.4236/chnstd.2022.114016>

อัยการอัจฉริยะระดับชาติ (ค.ศ. ๒๐๑๘-๒๐๒๐)” (National Action Guide for Intelligent Prosecution of Procuratorial Organs) ซึ่งเป็นเอกสารชี้แนะสำคัญสำหรับการพัฒนาอัยการในยุคดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ ระยะเวลา ๕ ปี ฉบับที่ ๑๓ (13th Five-Year Plan for National Informatization) ที่ออกโดยคณะมนตรี (State Council) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๖ ที่ระบุถึงการดำเนินยุทธศาสตร์ “ตรวจสอบผ่านเทคโนโลยี” (Strengthening Inspection through Science and Technology) และส่งเสริมการดำเนินการ “สำนักงานอัยการอัจฉริยะ” อย่างเป็นระบบ จึงอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานด้านอัยการอัจฉริยะโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) การประมวลผลแบบคลาวด์ อินเทอร์เน็ตเคลื่อนที่ และปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะมีส่วนสำคัญในการยกระดับความสามารถของหน่วยงานอัยการให้เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่อย่างแท้จริง ดังนั้น ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการยุติธรรมของจีนทั้งในส่วนของการพิจารณาคดีของศาลและอัยการ ในรายละเอียด พร้อมทั้งกรณีศึกษาที่น่าสนใจต่อไป

๑. การประยุกต์ใช้ในศาลและกรณีศึกษา

ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๑๘ ศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ได้จัดทำรายงาน พร้อมทั้งเผยแพร่รายงานการประเมินโดยบุคคลภายนอก (third-party evaluation report) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาระบบศาลอัจฉริยะ (smart courts) ทั่วประเทศจีนได้เริ่มเป็นรูปเป็นร่างอย่างชัดเจน และเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๑๙ ได้มีการเผยแพร่แนวทางการปฏิรูปศาลประชาชนระยะห้าปี ครั้งที่ ห้า ค.ศ. (๒๐๑๙ - ค.ศ. ๒๐๒๓) “the Outline for the Fifth Five-Year Reform of the People’s Court (2019-2023)” กำหนดให้มีการพัฒนาระบบศาลอัจฉริยะสมัยใหม่ที่มีเอกลักษณ์ตามแบบจีน (Chinese characteristics) ซึ่งเป็นแนวทางที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนศาลอัจฉริยะไปสู่ระดับที่มีความซับซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยประเทศจีนได้นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ภายในระบบศาลในหลายด้านสรุปได้ดังนี้

(๑) การเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมด้วยระบบอัจฉริยะ

ภายหลังศาลรับคดีไว้พิจารณา และก่อนเข้าสู่กระบวนการไต่สวน ระบบอัจฉริยะสามารถช่วยจำแนกและบริหารจัดการคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการจำแนกคดีตามระดับความซับซ้อนและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ระบบดังกล่าวสามารถดำเนินการคัดแยกคดีอย่างละเอียดโดยพิจารณาตามประเภทของคดี เช่น คดีอาญา คดีแพ่ง และคดีปกครอง ซึ่งในระหว่างการดำเนินการ ระบบสามารถบูรณาการปัจจัยต่าง ๆ เพื่อกำหนดภาระงานที่จำเป็นสำหรับการดำเนินคดีแต่ละประเภท ส่งผลให้ศาลสามารถจัดสรรทรัพยากรทางตุลาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดภาระของบุคลากร และช่วยบรรเทาปัญหาการบริหารงานคดีที่มีปริมาณมากกว่ากำลังคนได้ นอกจากนี้ เทคโนโลยี AI ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี โดยเฉพาะระบบแจ้งเตือนเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ผ่านหน้าจอป๊อปอัพซึ่งถูกนำมาใช้แพร่หลาย^๔ ระบบดังกล่าวช่วยให้ข้อความสั้น (SMS) ที่ส่งจากศาลถูกส่งไปยังโทรศัพท์เคลื่อนที่ของคู่ความโดยไม่ถูกล็อกโดยซอฟต์แวร์ป้องกันไวรัสหรือการตั้งค่าของอุปกรณ์บนมือถือ ไม่ว่าสถานะของโทรศัพท์จะอยู่ในโหมดเปิดใช้งานหรือโหมดสแตนด์บาย อีกทั้งข้อความจะถูกล็อกโดยอัตโนมัติ และสามารถปลดล็อกได้หลังจากผู้รับเข้าชมเนื้อหาเพื่อรับรองว่าเอกสารสำคัญสามารถส่งถึงคู่ความได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ และทันท่วงที

(๒) การประมวลผลคำโดยผู้ช่วยอัจฉริยะ

การใช้เทคโนโลยีการรู้จำเสียงพูด (speech recognition technology) เพื่อสร้างคำฟ้อง (indictment) และคำพิพากษา (judgment) โดยอัตโนมัติ เมื่อคู่ความป้อนข้อมูลที่เกี่ยวข้องเข้าสู่แพลตฟอร์มอัจฉริยะ ระบบสามารถสร้างคำฟ้องได้อย่างรวดเร็ว และภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษา แพลตฟอร์มสามารถสร้างเอกสารคำพิพากษาทั้งหมดหรือบางส่วนโดยอัตโนมัติ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ

^๔ วิธีการทำงานของระบบแจ้งเตือนผ่านหน้าจอป๊อปอัพ

การส่งข้อความ: เมื่อศาลต้องการส่งเอกสารสำคัญ เช่น หมายเรียก คำวินิจฉัย หรือเอกสารอื่น ๆ ไปยังคู่ความ ระบบจะส่งข้อความสั้น (SMS) ไปยังโทรศัพท์มือถือของคู่ความ

การแสดงผลบนหน้าจอ: ข้อความดังกล่าวจะปรากฏขึ้นบนหน้าจอทันที แม้ว่าผู้ใช้งานไม่ได้เปิดโทรศัพท์มือถืออยู่ หรือแม้แต่ว่าอยู่ในโหมดสแตนด์บาย

การล็อกหน้าจอ: ข้อความจะถูกล็อก ทำให้ผู้รับต้องเข้าชมนเนื้อหาก่อนจึงจะสามารถปลดล็อกหน้าจอและใช้โทรศัพท์ได้ตามปกติ

ในการพิจารณาคดีของผู้พิพากษาได้อย่างมาก สำหรับคดีที่มีลักษณะเรียบง่าย เช่น คดีเกี่ยวกับการขับรถที่มีความเสี่ยงสูง (dangerous driving) คดีข้อพิพาทเกี่ยวกับสินเชื่อย่อย คดีการเปิดเผยข้อมูลภาครัฐ และคดีอื่น ๆ ที่สามารถลดขั้นตอนการให้เหตุผล และใช้เอกสารคำพิพากษาที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่กำหนดไว้ ระบบสามารถสร้างเอกสารคำพิพากษาอัตโนมัติที่ระบุและดึงข้อมูลคู่ความ ข้อเรียกร้องทางกฎหมาย ข้อเท็จจริงของคดี และเนื้อหาสำคัญอื่น ๆ โดยใช้เทคโนโลยีการแปลงข้อความจากรูปภาพหรือเอกสารที่สแกนให้อยู่ในรูปแบบที่เครื่องสามารถอ่านและประมวลผลได้ (Optical Character Recognition OCR) การวิเคราะห์เชิงความหมาย และเทคโนโลยีอื่น ๆ จากนั้นระบบจะใช้เทมเพลตที่เหมาะสมเพื่อสร้างเอกสารคำพิพากษาโดยอัตโนมัติภายในคลิกเดียว

(๓) การแปลงบันทึกคำให้การในศาลโดยระบบอัจฉริยะ

เทคโนโลยีการรู้จำเสียงพูดอัจฉริยะ (speech recognition technology) ถูกนำมาใช้ในการถอดความบันทึกการพิจารณาคดีในศาลอย่างแพร่หลาย โดยช่วยให้เจ้าหน้าที่ศาลสามารถแปลงข้อความจากคำให้การต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดภาระงานด้านการบันทึกข้อมูลลงอย่างมาก ระบบนี้ช่วยให้กระบวนการจัดทำบันทึกคำให้การเป็นไปอย่างรวดเร็วและแม่นยำ โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องถอดความคำพูดจำนวนมากในระหว่างการพิจารณาคดี

(๔) การพิจารณาคดีโดยระบบผู้ช่วยอัจฉริยะ

ระบบผู้ช่วยอัจฉริยะสำหรับการพิจารณาคดีได้รับการพัฒนาโดยใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) การเรียนรู้ของอุปกรณ์ (Machine Learning) และเทคโนโลยีอื่น ๆ โดยผ่านการศึกษาและวิเคราะห์คดีจำนวนมาก ระบบอัจฉริยะสามารถเรียนรู้เพื่อตั้งและตรวจสอบข้อมูลหลักฐาน และคาดการณ์ผลของคำพิพากษา ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาของผู้พิพากษา นอกจากนี้ระบบดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมมาตรฐานกระบวนการพิจารณาคดีให้มีความเป็นระบบมากขึ้น รักษาความสอดคล้องของคำพิพากษา และเพิ่มความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม ศาลอัจฉริยะสามารถดำเนินการ รวบรวม คัดกรอง บำรุงการ จัดการ และประยุกต์ใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ด้านตุลาการ รวมถึงการแปลงกฎเกณฑ์ทางกฎหมายให้เป็นกฎเชิงเทคนิคผ่านการเรียนรู้ของอุปกรณ์ อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ใน

การพิจารณาคดีทางไกล (Remote Trial) และการพิจารณาคดีแบบอะซิงโครนัส^๕ (Asynchronous Trial) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๕) การให้บริการด้านตุลาการโดยระบบอัจฉริยะ

บริการให้คำปรึกษาด้านกฎหมายได้ถูกนำเสนอแก่ประชาชนผ่านหุ่นยนต์เสมือน (Virtual Robots) และ หุ่นยนต์จริง (Physical Robots) โดยมีการใช้งานในหลายหน่วยงานทางกฎหมาย หุ่นยนต์เสมือนมักอยู่ในรูปแบบของระบบตอบกลับอัตโนมัติผ่านบัญชีทางการ เช่น “ระบบกฎหมาย Canghai” ของศาลเมืองเซี่ยเหมิน “Small 3i” ของศาลอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศเซินเจิ้น หุ่นยนต์จริงที่มีการใช้งาน เช่น “Nan Xiaofa” ของสำนักงานยุติธรรมเซินเจิ้น เขตหนานซาน “Law Doggie” ซึ่งเป็นหุ่นยนต์บริการด้านกฎหมายแบบครบวงจร

(๖) การระงับข้อพิพาทสัญญาอัจฉริยะ

กระบวนการควบคุมทั้งหมดในด้านสัญญาซึ่งรวมขั้นตอนและกลไกที่ใช้ในการบริหารจัดการสัญญาให้เป็นไปตามข้อกำหนดที่ตกลงกันไว้โดยครอบคลุมตั้งแต่การจัดทำสัญญา การติดตามผลการดำเนินงานไปจนถึงการแก้ไขหรือบอกเลิกสัญญาจะดำเนินการผ่านเทคโนโลยีบล็อกเชนทางตุลาการ ตั้งแต่การสร้างสัญญาอัจฉริยะ การยืนยันตัวตนบุคคลจริงและการลงนาม การอัปโหลดสัญญาฉบับจริง และสัญญาอัจฉริยะไปยังบล็อกเชนทางตุลาการ การดำเนินงานอัตโนมัติของสัญญาอัจฉริยะ และในกรณีที่ไม่สามารถบังคับตามสัญญาได้ ระบบจะส่งต่อไปยังกระบวนการไกล่เกลี่ยที่มีหลายรูปแบบ นอกจากนี้ กระบวนการยังผสมรวมกลไกให้รางวัลและลงโทษด้านเครดิต (the credit reward and punishment joint mechanism)^๖ รวมถึงขั้นตอนการยื่นฟ้อง การพิจารณาคดี และการบังคับคดี โดยการจัดเก็บพยานหลักฐานและการตรวจสอบข้อเท็จจริงได้รับการดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มทางการที่ได้รับการ

^๕การพิจารณาคดีแบบอะซิงโครนัส (Asynchronous Trial) คือ กระบวนการพิจารณาคดีที่ไม่ได้เกิดขึ้นแบบเรียลไทม์ แต่ใช้วิธีการที่ช่วยให้คู่ความ ผู้พิพากษา และบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการพิจารณาคดีในช่วงเวลาที่แตกต่างกันได้ ซึ่งเหมาะสำหรับคดีที่ไม่ต้องมีการไต่สวนแบบเผชิญหน้า เช่น คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางการเงินหรือการละเมิดสัญญา

^๖Credit Reward and Punishment Joint Mechanism เป็นระบบที่ใช้ในการบริหารจัดการเครดิตหรือความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร โดยมีการให้รางวัลแก่ผู้ที่มีประวัติการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายหรือสัญญา และลงโทษผู้ที่ละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด

ยอมรับและมีมาตรฐาน โดยไม่มีข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทเกี่ยวกับข้อมูล จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการรับข้อพิพาททั้งหมดสามารถดำเนินการโดยอัตโนมัติผ่านระบบอัจฉริยะซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกระบวนการทางกฎหมาย และเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ค.ศ. ๒๐๑๙ ศาลอินเทอร์เน็ตเมืองหางโจวได้มีคำพิพากษาคดีประเภทนี้ซึ่งถือเป็นการพิจารณาคดีอัจฉริยะครั้งแรกในประเทศจีนที่ดำเนินการโดยปราศจากการแทรกแซงโดยการทำงานของบุคคลและปัจจัยภายนอก “no manual intervention and no interference from external factors”

(๗) การจัดหาบริการฟ้องร้องคดีโดยระบบอัจฉริยะ

ระบบดังกล่าวมีแพลตฟอร์มบริการฟ้องร้องคดีที่สมบูรณ์แบบผ่านทางระบบบริการอัจฉริยะ โดยศาลเซี่ยงไฮ้ได้มีการพัฒนาแพลตฟอร์มขึ้น ๓ แพลตฟอร์มหลัก ได้แก่

๑) ศูนย์บริการฟ้องร้องคดีของศาลเซี่ยงไฮ้ – ระบบดิจิทัล เครือข่าย และอัจฉริยะ ที่ให้บริการครบวงจรแก่คู่ความ โดยศูนย์บริการฟ้องร้องคดี (Litigation Service Center) ดังกล่าวให้บริการทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางกฎหมาย ยกเว้นการพิจารณาคดีในศาล ซึ่งมีผู้ใช้บริการเฉลี่ย ๓,๖๘๐ คนต่อวัน และสามารถช่วยแก้ไขปัญหาสำคัญของคู่ความ เช่น ความยุ่งยากในการสอบถามข้อมูล การดำเนินคดี การยื่นฟ้อง และการบังคับคดีได้

๒) แพลตฟอร์มบริการฟ้องร้องคดีอัจฉริยะ 12368 ของศาลเซี่ยงไฮ้ – ระบบดิจิทัล เครือข่าย และอัจฉริยะ ที่นำเทคโนโลยี AI เข้ามาใช้โดยให้บริการผ่านโทรศัพท์ ครอบคลุมตลอด ๒๔ ชั่วโมง แบบไร้ระยะทางและไร้ข้อจำกัด โดยมีจำนวนการใช้บริการเฉลี่ย ๓,๐๐๐ ครั้งต่อวัน ซึ่งช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น การติดต่อผู้พิพากษา การสอบถามคดี การขอคำปรึกษาทางกฎหมาย

๓) แพลตฟอร์มบริการสำหรับทนายความของศาลเซี่ยงไฮ้ – ระบบที่ช่วยให้ ทนายความสามารถดำเนินงานด้านคดีได้โดยไม่ต้องออกจากบ้าน โดยในปี ค.ศ. ๒๐๑๙ ๙๗.๘ % ของศาลทั่วประเทศในจีนรองรับการยื่นฟ้องออนไลน์ โดยศาลสูงมีอัตราการรองรับ ๑๐๐ % ๖๖.๙% ของศาลรองรับการแลกเปลี่ยนพยานหลักฐานออนไลน์ และ ๕๘.๒ % รองรับการพิจารณาคดีออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีสถิติข้อมูลที่สำคัญได้แก่ ๑๐๐% ของศาลสูงระดับประเทศมีการเปิดเผยข้อมูลคำพิพากษาในคดีที่ถึงที่สุดแล้ว ในขณะที่ศาลระดับกลางและศาลระดับท้องถิ่นมีอัตราการเปิดเผยอยู่ที่ ๙๘.๘% และ ๙๖.๖ % ตามลำดับ

และปรากฏข้อมูลว่า มีคู่ความติดต่อผู้พิพากษาผ่าน “China Executive Information Disclosure Network” ถึง ๗๓,๒๐๓ ครั้ง โดยมีอัตราการตอบกลับที่รวดเร็วของผู้พิพากษาอยู่ที่ ๘๕.๒% ระบบอัจฉริยะเหล่านี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดีและช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการทางกฎหมายได้ง่ายขึ้น

(๘) กรณีศึกษาการใช้ AI ในศาล

๑) The Internet Courts (2017-2018)^๗

“ศาลอินเทอร์เน็ต” เป็นชื่อเรียกของศาลสามแห่งในสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว (HIC) ศาลอินเทอร์เน็ตกว่างโจว (GIC) และศาลอินเทอร์เน็ตปักกิ่ง (BIC) โดยศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว (HIC) ได้เปิดดำเนินการในปี ค.ศ. ๒๐๑๗ และอีกสองแห่งเปิดดำเนินการในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว (Hangzhou Internet Court) ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาคดีแพ่งและคดีปกครองที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตในชั้นต้นซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจศาลระดับพื้นฐานในเขตอำนาจของเมืองหางโจว ศาลแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดี เสริมสร้างความน่าเชื่อถือของศาล และลดความยุ่งยากในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมสำหรับคู่ความ ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว (HIC) ได้รับการกล่าวถึงด้านความเร็วโดยคู่ความสามารถดำเนินการยื่นฟ้องให้เสร็จสิ้นภายในห้าวันที่ผ่านแบบฟอร์มที่มีโครงสร้างชัดเจน ซึ่งระบบจะสร้างเอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยอัตโนมัติ และส่งให้คู่ความทางอีเมลหรือข้อความ (SMS) ในรูปแบบดิจิทัล นอกจากนี้ ระบบยังรองรับการแลกเปลี่ยนพยานหลักฐานและการสอบสวนฝ่ายตรงข้าม โดยกระบวนการพิจารณาคดีจะดำเนินการผ่านการประชุมทางวิดีโอ (Video Conference) บนแพลตฟอร์มฟ้องร้องคดี แพลตฟอร์มนี้ยังแสดงหลักฐานออนไลน์ให้คู่ความและผู้พิพากษาเห็น เพื่อให้สามารถตรวจสอบและอภิปรายหลักฐานได้อย่างสะดวก อีกทั้งระบบสามารถสร้างบันทึกการพิจารณาคดีแบบดิจิทัลโดยอัตโนมัติแบบเรียลไทม์ผ่านเทคโนโลยีการรู้จำเสียงพูด (Voice Recognition) และการถอดข้อความอัตโนมัติ (Automatic Transcription) ศาลอินเทอร์เน็ตหางโจว (HIC) ได้กำหนดผลทางกฎหมายของพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ที่จัดเก็บโดยบล็อกเชน โดยในคดีหนึ่ง

^๗Papagiannas, S. (2024, September 3), “Smart courts, smart justice?: Automation and digitisation of courts in China”, หน้า ๔๗-๔๙, สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4039574>

เมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ศาลได้จัดทำแนวทางการตรวจสอบและรับรองพยานหลักฐานที่อยู่บนบล็อกเชน แนวทางดังกล่าวช่วยให้ศาลสามารถพิจารณาความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่จัดเก็บใน บล็อกเชนได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญในการนำเทคโนโลยีบล็อกเชนมาใช้ในการกระบวนการ พิจารณาคดีทางกฎหมาย

ในปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ได้กำหนดระเบียบวิธีพิจารณาคดี “Provisions on Several Issues Related to the Trial of Cases by the Internet Courts (SPC 2018c)” ขึ้น ซึ่งครอบคลุมกระบวนการพิจารณาคดีในศาลอินเทอร์เน็ตทุกชั้นตอน ตลอดจนกำหนด แนวทางการดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มฟ้องร้องออนไลน์ที่สำคัญ เช่น การแลกเปลี่ยนและตรวจสอบ พยานหลักฐานออนไลน์ (มาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๑) การพิจารณาคดีออนไลน์ (มาตรา ๑๒ ถึงมาตรา ๑๔) การส่งเอกสารและหลักฐานทางกฎหมาย (มาตรา ๑๕ ถึงมาตรา ๑๗) กระบวนการพิจารณาอุทธรณ์ และเนื่องจากศาลอินเทอร์เน็ตมีเขตอำนาจเฉพาะคดีในชั้นต้น จึงต้องมีศาลแยกต่างหากสำหรับการ พิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ ซึ่งโดยหลักการแล้ว ศาลเหล่านี้ต้องดำเนินการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ผ่าน ระบบออนไลน์และปฏิบัติตามระเบียบวิธีพิจารณาคดีที่กำหนดไว้

ศาลอินเทอร์เน็ตมีเขตอำนาจในการพิจารณาคดี ๗ ประเภท ได้แก่

- ข้อพิพาทสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายออนไลน์ บริการออนไลน์ และสินเชื่อ รายย่อยออนไลน์
- ข้อพิพาทด้านลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในผลงาน สร้างสรรค์ออนไลน์
- คดีละเมิดสิทธิบุคคลออนไลน์ เช่น การเผยแพร่ข้อมูลที่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล
- คดีความรับผิดของผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายสินค้าออนไลน์
- ข้อพิพาทชื่อโดเมน (Domain Name Disputes)
- คดีปกครองที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต

“George G. ZHENG, “China’s Grand Design of People’s Smart Courts”, Asian Journal of Law and Society, 7 (2020), pp. 561–582”, หน้า ๕๗๖-๕๗๗, สืบค้นเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-law-and-society/article/chinas-grand-design-of-peoples-smart-courts/476879522161B47A5BE10DBC4BDE8215>

- คดีแพ่งและคดีปกครองอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตซึ่งได้รับการมอบหมายจากศาลสูงให้พิจารณา (superior courts)

ศาลอินเทอร์เน็ตในประเทศจีนมีหน้าที่เฉพาะด้านในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทจากธุรกรรมออนไลน์ ซึ่งแตกต่างจากศาลทั่วไปที่พิจารณาคดีหลากหลายประเภท เนื่องจากศาลอินเทอร์เน็ตถูกออกแบบมาเพื่อจัดการคดีที่เกิดขึ้นบนแพลตฟอร์มออนไลน์ กฎหมายที่ใช้บังคับจึงมีขอบเขตจำกัดโดยมุ่งเน้นไปที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น กฎหมายอีคอมเมิร์ซ (E-commerce Law) สำหรับคดีข้อพิพาทในการซื้อขายออนไลน์ กฎหมายการแข่งขันทางธุรกิจ (Competition Law) ที่เกี่ยวข้องกับการทำตลาดออนไลน์ กฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright Law) ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาบนแพลตฟอร์มดิจิทัล กฎหมายความรับผิดทางละเมิด (Tort-Liability Law) สำหรับคดีละเมิดสิทธิบุคคลทางออนไลน์ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer-Protection Law) เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคในระบบออนไลน์ กฎหมายความรับผิดของผลิตภัณฑ์ (Product-Liability Law) สำหรับสินค้าที่จำหน่ายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ศาลอินเทอร์เน็ตจึงมีบทบาทในการพัฒนาหลักกฎหมายที่สามารถแปลงเป็นระบบอัลกอริธึม เพื่อรองรับคดีที่เกิดขึ้นจากธุรกรรมออนไลน์ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแนวทางการพิจารณาคดีที่เป็นระบบและทันสมัย หลังจากการทดลองใช้ศาลอินเทอร์เน็ตในจีน ศาลอื่น ๆ ในประเทศเริ่มสร้างเครือข่ายบล็อกเชนของตนเอง ณ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๑๙ ศาลในกรุงปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ เทียนจิน จีหนาน ซานตง ซานซี เหอหนาน เจ้อเจียง กว่างตง หูเป่ย์ และมณฑลอื่น ๆ ได้เชื่อมต่อกับแพลตฟอร์มพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ระดับประเทศ ซึ่งมีบล็อกเชนเป็นโครงสร้างหลัก แพลตฟอร์มนี้เชื่อมต่อกับ ๒๗ หน่วยงาน รวมถึงศูนย์บริการเวลามาตรฐานแห่งชาติ (National Time Service Center) ระบบระงับข้อพิพาทหลายรูปแบบ (Diversified Dispute Resolution Platforms) หน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการรับรองความถูกต้องของเอกสารทางกฎหมาย (Notary Offices) และ ศูนย์นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic-Science Centers) ซึ่งมีพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์กว่า ๑๙๐ ล้านรายการถูกจัดเก็บบนแพลตฟอร์มดังกล่าว เพื่อสนับสนุนการตรวจสอบและรับรองพยานหลักฐานสำหรับการพิจารณาคดีในอนาคต

๒) Shanghai High Court's 206 System (2017)^๙

ระบบ 206 เป็นระบบช่วยพิจารณาคดีโดยใช้ AI ซึ่งได้รับการพัฒนาโดยบริษัท iFlyTek และศาลสูงประชาชนเซี่ยงไฮ้ ในขั้นต้นระบบนี้ถูกออกแบบให้เป็นระบบจัดการคดีอาญาแบบครบวงจรที่สามารถตรวจสอบและเชื่อมโยงหลักฐานในกระบวนการพิจารณาคดี เปรียบเทียบข้อเท็จจริงของคดีกับคดีที่มีลักษณะคล้ายกัน จำแนกกฎหมายและหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และช่วยผู้พิพากษาในการประยุกต์ใช้กฎหมาย โดยเน้นประเด็นสำคัญจากหลักฐานที่มี ด้วยเหตุนี้ ระบบจึงมีชื่อเต็มว่า “ระบบจัดการคดีอัจฉริยะเซี่ยงไฮ้เพื่อช่วยเหลือผู้พิพากษาในคดีอาญา” ต่อมา ระบบ 206 ได้ขยายขอบเขตการใช้งานครอบคลุมบางประเภทของคดีแพ่งและคดีทางการค้า และเนื่องจาก iFlyTek เป็นบริษัทชั้นนำด้านการประมวลผลภาษาธรรมชาติซึ่งเป็นการประมวลผลวิเคราะห์และเข้าใจภาษามนุษย์ (natural language processing - NLP) ระบบ 206 จึงนำเทคโนโลยี NLP ขั้นสูงมาใช้ในการวิเคราะห์ความหมายทางกฎหมายและพยานหลักฐานโดยใช้เทคโนโลยี (Dual Iterative Pattern Relation Extraction DIPRE) และ bootstrapping^{๑๐} เพื่อดึงรูปแบบแม่แบบและตัวอย่างจากข้อมูลที่ถูกต้องหลากหลาย และฝึกให้ระบบสามารถตีความข้อความทางกฎหมายโดยอัตโนมัติ ผลลัพธ์ที่ได้คือระบบที่สามารถทำงานได้เต็มรูปแบบและถูกนำมาใช้ในศาลเซี่ยงไฮ้อย่างเป็นทางการ

ในห้องพิจารณาคดีที่ติดตั้งระบบ 206 จะมีหน้าจอแสดงผล (Telescreens) อยู่ด้านหน้าผู้พิพากษา อัยการ จำเลย คู่ความในคดีแพ่ง และทนายความ เมื่อการพิจารณาคดีดำเนินไประบบจะแสดงข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยอัตโนมัติ เช่น หมายจับ คำให้การของพยาน บันทึกการสอบปากคำ คลิปวิดีโอ

^๙George G. ZHENG, “China’s Grand Design of People’s Smart Courts”, Asian Journal of Law and Society, 7 (2020), เพิ่งอ้าง, หน้า ๕๗๔-๕๗๕

^{๑๐}DIPRE (Dual Iterative Pattern Relation Extraction) และ Bootstrapping เป็นเทคนิคที่ใช้ในการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (NLP) และการสกัดข้อมูล โดย DIPRE เป็นเทคนิคที่ใช้ในการ สกัดความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล โดยอาศัยรูปแบบที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในชุดข้อมูล ใช้หลักการเรียนรู้จากตัวอย่างที่มีการติดฉลาก และสร้างรูปแบบแม่แบบ เพื่อดึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ระบบจึงสามารถระบุความสัมพันธ์ระหว่างคำหรือวลีได้อย่างแม่นยำ ส่วน Bootstrapping เป็นกระบวนการ ฝึกระบบ AI ให้เรียนรู้จากข้อมูลที่มีอยู่ โดยใช้ตัวอย่างที่ถูกต้องเป็นฐาน ระบบจะดึงข้อมูลจากตัวอย่างที่มีการติดฉลาก และสร้างกฎหรือรูปแบบใหม่ใช้ในการขยายฐานข้อมูลและปรับปรุงความแม่นยำของโมเดล ทั้งสองเทคนิคนี้จึงช่วยให้ระบบสามารถสกัดข้อมูลทางกฎหมายและพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระบบช่วยพิจารณาคดีอัจฉริยะ เช่น ระบบ 206 ที่ใช้ในศาลเซี่ยงไฮ้

หลักฐาน การแสดงผลเหล่านี้ถูกเรียกใช้งานโดยระบบจดจำเสียงพูด (Voice Recognition) ทำให้สามารถดึงหลักฐานขึ้นมาเสนอได้แบบเรียลไทม์ นอกจากการแสดงผลแล้ว ระบบยังสามารถวิเคราะห์ข้อมูลโดยอัตโนมัติ โดยหลังจากแสดงหลักฐาน ระบบจะประเมินว่า หลักฐานดังกล่าวเชื่อมโยงกันเป็นชุดหลักฐาน (Chain of Evidence) ตามมาตรฐานการพิสูจน์ข้อเท็จจริงทางกฎหมายหรือไม่ ซึ่งช่วยให้การพิจารณาคดีมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ลดข้อผิดพลาด และสนับสนุนการตัดสินใจของศาลอย่างเป็นระบบ

หลังจากการทดลองใช้งานในหลายศาลในเซี่ยงไฮ้ ระบบ 206 ได้พัฒนาและขยายออกไปเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบสำหรับตำรวจและรูปแบบสำหรับอัยการ โดยสำหรับตำรวจและอัยการได้รับการออกแบบให้สามารถเข้ารหัสกฎเกณฑ์กระบวนการพิจารณาคดีและมาตรฐานพยานหลักฐานเป็นอัลกอริธึม เพื่อช่วยคัดกรองความถูกต้องตามกฎหมายของกระบวนการสอบสวนคดีอาญาและแนวทางปฏิบัติของอัยการก่อนการพิจารณาคดี โดยมีตัวอย่างการนำมาใช้สำหรับรูปแบบสำหรับอัยการ เช่น การกำหนดเกณฑ์สำหรับการจับกุมและดำเนินคดีในความผิด ๗๑ ประเภท หากมีคำสั่งจับกุมที่ขัดแย้งกับข้อเสนอแนะของระบบ AI ที่เสนอให้ไม่มีการจับกุม ผู้ที่ตัดสินใจจะต้องให้เหตุผลประกอบหรืออาจถูกตรวจสอบความรับผิดชอบในภายหลัง ซึ่งตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. ๒๐๑๘ ระบบ 206 ได้เชื่อมโยงทุกสาขาเข้าด้วยกัน ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งหมดในเซี่ยงไฮ้สามารถดำเนินการทางออนไลน์ได้ตั้งแต่การยื่นฟ้องคดี การบันทึกผลการสอบสวน การอนุมัติหมายจับ การตรวจสอบพยานหลักฐานโดยอัยการ การดำเนินคดีของพนักงานอัยการ การพิจารณาคดี กระบวนการตัดสินโทษและการลงโทษ ตลอดจนการลดโทษและการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ (to commutation and parole)

ระบบ 206 เป็นระบบช่วยพิจารณาคดีที่มีหลายฟังก์ชัน และได้รับสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ในประเทศจีน โดยมีสี่ฟังก์ชันหลัก ได้แก่

๑) แนวทางมาตรฐานพยานหลักฐานและกฎเกณฑ์การพิจารณาหลักฐาน – ระบบให้แนวทางการเก็บและจัดทำพยานหลักฐานในรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน ดิจิทัล และมีลักษณะเป็นรายการตรวจสอบ (Checklist) ซึ่งช่วยให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการได้ง่ายและลดปัญหาความไม่สอดคล้องกันของมาตรฐานหลักฐานระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคงสาธารณะ สำนักงานอัยการ และศาล รวมถึงลดปัญหาการดำเนินคดีที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน

๒) การตรวจสอบพยานหลักฐาน – ระบบสามารถทบทวน ตรวจสอบ และกำกับดูแล ทั้งหลักฐานเดี่ยวและชุดหลักฐานของทั้งคดี พร้อมแจ้งเตือนเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับปัญหาของพยานหลักฐาน แบบเรียลไทม์ เพื่อให้มั่นใจว่าหลักฐานในกระบวนการสอบสวน ทบทวนคดี และดำเนินคดี มีความถูกต้อง ตามกฎหมาย

๓) แนวทางการสอบปากคำโดยใช้ปัจจัยสำคัญ – ระบบมีรูปแบบคำถามและ แนวทางการสอบปากคำที่ปรับให้เหมาะกับคดีประเภทต่าง ๆ ช่วยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถดำเนินการ สอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังช่วยตรวจจับความขัดแย้งในคำให้การ เพื่อให้แน่ใจว่า บันทึกการสอบปากคำมีความครบถ้วน ถูกต้องตามกฎหมาย และแม่นยำ

๔) ระบบช่วยพิจารณาคดีในศาลโดยใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ – ระบบใช้ AI และเทคโนโลยี ขั้นสูง เพื่อช่วยให้การพิจารณาคดีเป็นไปตามหลักการที่ว่า “ข้อเท็จจริงของคดีต้องได้รับการพิสูจน์ ในศาล” และ “พยานหลักฐานต้องได้รับการพิจารณาในศาล” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายที่ให้การพิจารณา คดีเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ ยังช่วยคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีของคู่ความ และสิทธิของประชาชนในการรับรู้ มีส่วนร่วม แสดงความเห็น และตรวจสอบกระบวนการยุติธรรม โดยหนึ่งในผู้นำการพัฒนาระบบ 206 ได้กล่าวว่า “การพัฒนาและการประยุกต์ใช้ระบบนี้ของจีนอยู่ใน ตำแหน่งระดับผู้นำระดับโลก

๒. การประยุกต์ใช้ในระบบงานอัยการและกรณีศึกษา

สำนักงานอัยการสูงสุดแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (Supreme People's Procuratorate - SPP) ได้เสนอแนวคิดการสร้างระบบอัยการอัจฉริยะ (Smart Prosecution) โดย SPP มุ่งเน้นการพัฒนาระบบทฤษฎี ระบบวางแผน และระบบประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างโครงสร้างอัยการอัจฉริยะ ที่ครอบคลุมทุกด้าน ได้แก่ การดำเนินคดีอัจฉริยะครบวงจร (Full-service smart case handling) การบริหารจัดการองค์ประกอบอัจฉริยะทั้งหมด (Full-element smart management) การให้บริการ อัจฉริยะเต็มรูปแบบ (Full-scale smart service) และการสนับสนุนอัจฉริยะในทุกภาคส่วน (Full-field smart support) แนวคิดดังกล่าวนี้ช่วยให้งานอัยการพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นจากระบบสารสนเทศไปสู่ ระบบอัจฉริยะ โดยประเทศจีนได้นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาประยุกต์ใช้ในระบบงานอัยการ สรุปลงได้ดังนี้

(๑) ขั้นตอนการตรวจสอบและดำเนินคดี

การตรวจสอบและดำเนินคดีเป็นหน้าที่หลักของระบบอัยการ โดยมีการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในระบบช่วยแนะนำการกำหนดโทษ (Sentencing Suggestion Auxiliary System) โดยการทำงานของระบบ AI ในกระบวนการอัยการจะทำงานโดยให้ AI ดึงข้อมูลที่มีโครงสร้าง เช่น ข้อเท็จจริงของคดี กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดโทษ อันจะช่วยให้กระบวนการพิจารณาคดีมีมาตรฐานและแม่นยำมากขึ้น ลดความคลาดเคลื่อนในการกำหนดโทษโดยใช้ข้อมูลที่เป็นระบบ

(๒) การกำกับดูแลการพิจารณาคดี

การกำกับดูแลการพิจารณาคดีเป็นอีกหน้าที่สำคัญของระบบอัยการ โดย AI ถูกนำมาใช้เพื่อสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินคำตัดสินของศาลอย่างชาญฉลาด และให้ข้อมูลอ้างอิงสำหรับการกำกับดูแลกระบวนการพิจารณาคดี

(๓) กรณีศึกษาการใช้ AI ในงานอัยการ

หุ่นยนต์อัยการ (AI Prosecutor) ของสำนักงานอัยการประชาชนเขตผู่ตง^{๑๑}

ในปี ค.ศ. ๒๐๒๑ สำนักงานอัยการประชาชนเขตผู่ตง นครเซี่ยงไฮ้ ซึ่งเป็นสำนักงานอัยการที่ใหญ่ที่สุดและมีปริมาณคดีมากที่สุดในประเทศจีนได้เปิดเผยการพัฒนาและนำระบบ “หุ่นยนต์อัยการ” (AI Prosecutor) มาใช้ในการคัดกรองและวินิจฉัยเบื้องต้นเกี่ยวกับข้อกล่าวหาทางอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดี ลดภาระของอัยการ และสนับสนุนการตัดสินใจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ระบบดังกล่าวอาศัยเทคโนโลยีหลัก ได้แก่ การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing – NLP) และอัลกอริธึมการจับคู่คดี (Case Matching Algorithm) ที่สามารถวิเคราะห์สำนวนคดีจากข้อมูลจำนวนมากในระบบ และเสนอข้อกล่าวหาโดยอัตโนมัติ ระบบหุ่นยนต์อัยการนี้ได้รับการฝึกอบรมจากฐานข้อมูลของสำนักงานอัยการ และสามารถระบุ

^{๑๑}สรุปจาก “Chinese scientists develop AI ‘prosecutor’ that can press its own charge”, สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก https://www.scmp.com/news/china/science/article/3160997/chinese-scientists-develop-ai-prosecutor-can-press-itsown?module=perpetual_scroll_0&pgtype=article และ “China has created the world’s first AI prosecutor. There are genuine fears the Chinese state will weaponize the system.” สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๘, จาก <https://www.zmescience.com/science/china-has-created-the-worlds-first-ai-prosecutor/>

ความผิดอาญา รวมถึงเสนอคำตัดสินเบื้องต้นสำหรับผู้ต้องหา โดยมีความแม่นยำสูงถึง ๙๗% จากการอ้างอิงของสถาบันวิทยาศาสตร์ของจีน ซึ่งครอบคลุมข้อกล่าวหาในคดีอาญาทั่วไปได้ถึง ๘ ประเภท อาทิ คดีฉ้อโกงบัตรเครดิต คดีการพนันออนไลน์ คดีปลุกระดมให้เกิดความวุ่นวาย คดีขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน คดีข่มขืนโดยประมาทเป็นเหตุให้เสียชีวิต คดีฉ้อโกง คดีเล่นการพนันโดยผิดกฎหมาย และคดีทำร้ายร่างกายในครอบครัว ซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าที่มีนัยสำคัญในบริบทของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของจีน อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาช่วยเสนอข้อกล่าวหาในกระบวนการที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล ย่อมก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางหลักกฎหมายและจริยธรรม โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับความเป็นอิสระในการใช้ดุลพินิจของอัยการ การตรวจสอบความโปร่งใสของอัลกอริธึม และการรับรองความรับผิดชอบในกรณีที่ระบบเสนอข้อกล่าวหาอย่างคลาดเคลื่อน ซึ่งอาจกระทบต่อความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมโดยรวม นอกจากนี้ ยังมีข้อกังวลว่าระบบดังกล่าวอาจมีแนวโน้มที่จะ “จำลอง” แนวปฏิบัติในอดีตโดยไม่สะท้อนบริบทเฉพาะของแต่ละคดี หรือไม่เปิดช่องให้พิจารณาถึงเหตุบรรเทาโทษหรือข้อยกเว้นทางกฎหมายในแต่ละกรณีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ กรณีของ “หุ่นยนต์อัยการ” แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่หน่วยงานยุติธรรมของจีนเริ่มนำ AI มาใช้ในบทบาทที่มีนัยยะสำคัญต่อการตัดสินใจในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น ซึ่งควรได้รับการติดตามอย่างใกล้ชิดในแง่ของหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน และการรับผิดชอบต่อสาธารณะในระบอบยุติธรรมสมัยใหม่

ความรับผิดชอบของ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีน

ที่ประชุมใหญ่ของผู้พิพากษาสูงสุดแห่งรัฐสมาชิกองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (member states of the Shanghai Cooperation Organization) ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองหางโจว ประเทศจีน (the 20th Meeting of Chief Justices of Supreme Courts of SCO Member States, held in Hangzhou, Zhejiang province) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องรักษาสมดุลระหว่างนวัตกรรมกับมาตรฐานทางกฎหมายและจริยธรรม สรุปหลักการได้ดังนี้^{๑๒}

^{๑๒}สรุปจาก Supreme People's Court of the People's Republic of China, “Officials seek limited use of AI in judiciary”, (China Daily) Updated : 2025-04-24, Participants of SCO event call for balanced approach in an era driven by technology, สืบค้นเมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก https://english.court.gov.cn/2025-04/24/c_1088382.htm#:~:text=%22Chinese%20courts%20will%20stay%20firmly,security%20boundaries%2C%22%20he%20said.

(๑) ศาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนสามารถนำระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการสนับสนุนกระบวนการพิจารณาคดี รวมถึงระบบวิเคราะห์ข้อมูลทางกฎหมาย และระบบช่วยเหลือในการจัดทำเอกสาร

(๒) ความรับผิดชอบของมนุษย์ยังคงเป็นศูนย์กลาง – นายเต็ง ชิวหมิง รองประธานศาลประชาชนสูงสุดของจีน (Deng Xiuming, executive vice-president of China's Supreme People's Court) เน้นย้ำว่า แม้ AI จะมีข้อดีในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม แต่บทบาทของ AI ควรเป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุน และไม่สามารถแทนที่ดุลยพินิจของผู้พิพากษาได้ และกล่าวว่า “ศาลจีนจะยึดมั่นในหลักการที่ว่า AI เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนในกิจการด้านตุลาการ และเราจะรักษาหลักการที่ว่า การตัดสินสุดท้ายและความรับผิดชอบทางกฎหมายต้องอยู่ที่ผู้พิพากษาโดยสมบูรณ์ โดยต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย จริยธรรม และความมั่นคงอย่างเคร่งครัด”

(๓) การปกป้องข้อมูลและความปลอดภัย – คณะผู้เข้าร่วมประชุมเห็นพ้องกันว่า การใช้ AI ต้องเป็นไปตามกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และระบบต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทันต่อเทคโนโลยี

การประกาศจุดยืนนี้สะท้อนให้เห็นว่าจีนให้ความสำคัญกับการรักษาความน่าเชื่อถือและความเป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรม แม้จะนำเทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้ แต่ก็ยังคงรักษาขอบเขตอย่างชัดเจนเพื่อป้องกันการละเมิดหลักการทางกฎหมาย และในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงมุมมองและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับความรับผิดชอบของ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีนในรายละเอียดต่อไป

๑. The Supreme People's Court : The Opinions on Regulating and Strengthening the Applications of Artificial Intelligence in the Judicial Fields (2022)^{๑๓}

ความเห็นทางตุลาการเกี่ยวกับ AI (“AI Opinion”) ได้ประกาศใช้ในช่วงปลายปี ค.ศ. ๒๐๒๒ โดยถือเป็นเอกสารฉบับล่าสุดของศาลประชาชนสูงสุด (SPC) ที่มีเป้าหมายเพื่อกำหนดมาตรฐานและพัฒนาแนวทางการใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของเอกสารฉบับนี้ ได้แก่

^{๑๓} “The Supreme People's Court The Opinions on Regulating and Strengthening the Applications of Artificial Intelligence in the Judicial Fields (2022)”, สืบค้นเมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก <https://www.chinajusticeobserver.com/law/x/the-supreme-people-s-court-the-opinions-on-regulating-and-strengthening-the-applications-of-artificial-intelligence-in-the-judicial-field-20221208>, และ Papagiannenas, S. (2024, September 3), “Smart courts, smart justice?: Automation and digitisation of courts in China”, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ ๗, หน้า ๗๒-๗๓

การส่งเสริมการใช้ AI ในกระบวนการดำเนินคดีทั้งหมด การสนับสนุนงานธุรการภายในศาล การช่วยเหลือกระบวนการรับข้อพิพาทในรูปแบบต่าง ๆ และการมีบทบาทในการส่งเสริมการบริหารจัดการทางสังคม อีกทั้งเอกสารฉบับนี้ยังกล่าวถึงขอบเขตการใช้งาน การสร้างระบบ และการสนับสนุนในทุกด้านของการใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรม โดยมีเป้าหมายสองประการ: ภายในปี ค.ศ. ๒๐๒๕ ศาลประชาชนสูงสุดต้องการนำ AI มาใช้เพื่อสนับสนุนบริการด้านตุลาการภายนอกและการบริหารจัดการภายใน โดยเฉพาะงานธุรการและเพื่อให้กระบวนการเหล่านี้เป็นระบบอัตโนมัติ ซึ่ง SPC ตั้งเป้าที่จะปรับปรุงกลไกกำกับดูแลและควบคุมเพื่อลดการทุจริตในกระบวนการยุติธรรม และเสริมสร้างบทบาทของศาลในการบริหารจัดการทางสังคม และภายในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เป้าหมายเหล่านี้ต้องได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าไปอีกระดับ โดย AI ต้องสามารถให้การสนับสนุนอย่างชาญฉลาดในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาคดี พร้อมด้วยมาตรฐานและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ลดภาระงานของเจ้าหน้าที่และตุลาการอย่างมีนัยสำคัญ เสริมสร้างบทบาทของ AI ในการบริหารจัดการทางสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย “การประยุกต์ใช้อย่างเต็มรูปแบบ” ซึ่งหมายถึง AI ต้องได้รับการติดตั้งและใช้งานในทุกศาลอย่างสมบูรณ์ ภายในปีดังกล่าว นอกจากนี้ เอกสารดังกล่าวยังได้กำหนดหลักการทั่วไปสำหรับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการบริหารงานยุติธรรม โดย AI ต้องปฏิบัติตามหลักการสำคัญต่อไปนี้ ๑) หลักความมั่นคงและความถูกต้องตามกฎหมาย (security and legality) หลักความเป็นธรรมและความยุติธรรม (fairness and justice) บทบาทในการสนับสนุน (its supportive role) หลักความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ (transparency and credibility) หลักความสงบเรียบร้อยของสังคม (public order) และหลักจริยธรรมและแนวปฏิบัติที่ดี (good customs) รวมถึงการเรียกร้องให้ฝ่ายตุลาการต้องสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ทางกฎหมาย ได้แก่ การส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีและการสนับสนุนด้านทรัพย์สินทางปัญญา นอกจากการส่งเสริมนวัตกรรมแล้ว ศาลต้องให้การสนับสนุนในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อช่วยให้ AI สามารถบูรณาการเข้ากับกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสมบูรณ์ด้วย อนึ่ง เอกสารฉบับนี้ยังมีเนื้อหาในรายละเอียดที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

(๑) หลักความมั่นคงและความถูกต้องตามกฎหมาย (Principle of Security and Legality): การดำเนินแนวทางที่เป็นองค์รวมต่อความมั่นคงของชาติ โดยห้ามการใช้เทคโนโลยีและผลิตภัณฑ์ AI ที่ผิดกฎหมาย ผลิตภัณฑ์และบริการ AI ทางตุลาการต้องได้รับการพัฒนา ติดตั้ง และดำเนินการโดยชอบด้วยกฎหมาย และต้องไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคงของชาติและผลประโยชน์ทางกฎหมาย ต้องรักษาความลับของรัฐ ความมั่นคงทางเครือข่าย ความมั่นคงของข้อมูล และข้อมูลส่วนบุคคลให้ปราศจากการละเมิด คุ้มครองความเป็นส่วนตัวของบุคคล ส่งเสริมการเชื่อมโยงที่กลมกลืนและเป็นมิตรระหว่างผู้ใช้กับ AI และให้บริการทางตุลาการที่ปลอดภัย ถูกต้องตามกฎหมาย และมีประสิทธิภาพ

(๒) หลักความเป็นธรรมและความยุติธรรม (Principle of Fairness and Justice) :

การปฏิบัติตามกฎพื้นฐานทางตุลาการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางตุลาการ และรับรองว่าผลิตภัณฑ์และบริการ AI จะปราศจากการเลือกปฏิบัติและอคติ ความเป็นธรรมของกระบวนการและผลลัพธ์ของการพิจารณาคดีต้องไม่ถูกทำลายด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นความคลาดเคลื่อนของแบบจำลองหรือข้อมูล ในขณะเดียวกัน ต้องเคารพผลประโยชน์ที่หลากหลาย เสนอแนวทางแก้ไขที่เป็นธรรม สมเหตุสมผล และปฏิบัติได้จริงตามความต้องการทางตุลาการ รวมถึงให้ความช่วยเหลือที่จำเป็นแก่ชุมชนที่มีความยากลำบากและบุคคลที่มีความต้องการพิเศษในการเข้าร่วมกิจกรรมทางตุลาการ บริการตุลาการอัจฉริยะต้องสามารถครอบคลุมกลุ่มผู้ใช้ทุกกลุ่มโดยให้โอกาสที่เท่าเทียมกัน

(๓) หลักการสนับสนุนการตัดสินคดี (Principle of Supporting Adjudication) :

การยืนยันบทบาทสนับสนุนของ AI ในการตัดสินคดี และสิทธิของผู้ใช้ในการตัดสินใจ AI จะไม่สามารถทำหน้าที่ตัดสินคดีแทนผู้พิพากษาได้ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดก็ตาม ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ผลลัพธ์จาก AI เป็นเพียงข้อมูลเสริมในการพิจารณาคดี ส่วนการกำกับดูแลและบริหารงานตุลาการยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายตุลาการ อำนาจตุลาการทั้งหมดต้องได้รับการบริหารโดยหน่วยงานพิจารณาคดี และความรับผิดชอบทางตุลาการทั้งหมดต้องตกอยู่กับผู้ตัดสินใจ ผู้ใช้ทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกว่าจะใช้ความช่วยเหลือจาก AI ทางตุลาการหรือไม่ และมีสิทธิที่จะยุติการเชื่อมต่อกับผลิตภัณฑ์และบริการ AI

(๔) หลักความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ (The Principle of Transparency and Credibility) :

รับรองความโปร่งใสของการพัฒนาเทคโนโลยี การใช้งานผลิตภัณฑ์ และการดำเนินการบริการ ตรวจสอบให้แน่ใจว่าทุกองค์ประกอบของระบบ AI รวมถึงรูปแบบการรวบรวมและบริหารจัดการข้อมูลทางตุลาการ กระบวนการวิเคราะห์ภาษากฎหมาย และตรรกะของการสนับสนุนข้อสันนิษฐานทางตุลาการ ต้องสามารถผ่านการตรวจสอบ ประเมินผล และลงทะเบียนกับหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องดังกล่าว โดยต้องสามารถอธิบาย ตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องได้ คุณลักษณะความสามารถ และข้อจำกัดต้องมีการระบุและชี้แจงอย่างชัดเจนในลักษณะที่เข้าใจง่ายเมื่อมีการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการ AI ทางตุลาการ เพื่อให้แน่ใจว่ากระบวนการและผลลัพธ์ของการใช้งานสามารถคาดการณ์ได้ มีความน่าเชื่อถือ และตรวจสอบย้อนกลับได้

(๕) หลักการเคารพต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและจารีตที่ดี (The Principle of Abiding By Public Order and Good Customs) :

การนำคุณค่าหลักของสังคมนิยมมาสอดคล้องในทุกกระบวนการของการพัฒนาเทคโนโลยี การใช้งานผลิตภัณฑ์ และการดำเนินการบริการของ AI ทางตุลาการ การใช้ AI ทางตุลาการต้องไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและจารีตที่ดี ต้องไม่ละเมิดผลประโยชน์สาธารณะหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อระเบียบสังคม และต้องไม่ขัดต่อ

ศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม ต้องมีการจัดตั้งกลไกในการบริหารความเสี่ยง การตอบสนองฉุกเฉิน และการตรวจสอบความรับผิดชอบ เพื่อป้องกันและแก้ไขความเสี่ยงทางศีลธรรมและจริยธรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ AI ทางตุลาการ

(๖) การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินคดีด้วย AI ในทุกระบวนการ (Enhancing AI-assisted case-handling in whole process) : ศาลประชาชนควรสนับสนุนการพัฒนาแอปพลิเคชัน AI เพื่อช่วยในการแนะนำและตรวจสอบพยานหลักฐาน การเสนอแนะกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และคดีที่คล้ายกันอย่างชาญฉลาด การช่วยเหลือในการตัดสินคดีในทุกประเภทของคดี และการจัดทำและตรวจสอบเอกสารทางกฎหมายโดยใช้ AI เพื่อส่งเสริมความเป็นเอกภาพของการตัดสินคดี คำนึงถึงความยุติธรรมทางตุลาการ และรักษาอำนาจตุลาการให้มั่นคง

(๗) การเพิ่มประสิทธิภาพของงานธุรการด้วย AI (Enhancing AI-assisted complementation of administrative work) : ศาลประชาชนควรสนับสนุนการพัฒนาแอปพลิเคชัน AI เพื่อช่วยในการจำแนกและจัดหมวดหมู่เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ การรวบรวมข้อมูลคดี การจำแนกคดีที่ซับซ้อนและคดีทั่วไปโดยอัตโนมัติ การแนะนำที่อยู่และวิธีการให้บริการโดยอัตโนมัติ การสร้างบันทึกทางตุลาการโดยอัตโนมัติ การตรวจสอบและยึดทรัพย์สินโดยใช้ AI การยื่นฟ้องคดีทางอิเล็กทรอนิกส์โดยอัตโนมัติ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยลดภาระงานธุรการของบุคลากรทางตุลาการทุกประเภท และเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

(๘) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานตุลาการด้วย AI (Enhancing AI-assisted judicial management) : ศาลประชาชนควรสนับสนุนการพัฒนาแอปพลิเคชัน AI เพื่อช่วยเตือนเมื่อมีความเสี่ยงเบนจากเกณฑ์การตัดสินคดี การตรวจสอบคดีที่กระบวนการบังคับคดีถูกยุติลง การตรวจสอบความผิดปกติในกระบวนการตุลาการ การป้องกันและควบคุมความเสี่ยงด้านทุจริตทางตุลาการ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริหารงานตุลาการ และคงไว้ซึ่งความสุจริตและความน่าเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรม (integrity)

(๙) การเพิ่มประสิทธิภาพบริการ AI สำหรับการระงับข้อพิพาทที่หลากหลายและการบริหารสังคม (Enhancing AI services for diversified dispute resolution and social governance) : ศาลประชาชนควรสนับสนุนการพัฒนาแอปพลิเคชัน AI เพื่อช่วยแนะนำแนวทางการระงับข้อพิพาท ให้คำปรึกษาและตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับคดีความและการไกล่เกลี่ย คาดการณ์แนวโน้มการดำเนินคดีโดยใช้ AI แจ้งเตือนความเสี่ยงในการบริหารสังคม สนับสนุนการตัดสินใจด้วย AI และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อมอบแนวทางใหม่ในการแก้ไขความขัดแย้งทางสังคมและส่งเสริมการบริหารสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

(๑๐) การขยายขอบเขตการประยุกต์ใช้ AI ในด้านตุลาการ (Expanding the AI application scope in judicial fields) : ศาลประชาชนควรผสมผสานนวัตกรรมของเทคโนโลยี AI เข้ากับการปฏิรูปกระบวนการตุลาการ โดยสำรวจแนวทางการประยุกต์ใช้ AI ในบริการคดีความ การพิจารณาคดี การบังคับคดี การบริหารงานตุลาการ และการบริหารสังคม รวมถึงขยายขอบเขตการใช้งานใหม่ ๆ ในหลากหลายสาขา

(๑๑) “System Construction” มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบ AI ทางตุลาการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแบ่งออกเป็น ๕ ด้านหลัก:

- การออกแบบระดับสูงของระบบ AI – ศาลสูงสุดจะพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างของระบบศาลอัจฉริยะ พร้อมกำหนดมาตรฐานทางเทคนิค ควบคู่ไปกับการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล และกลไกการดำเนินงาน

- การพัฒนาศูนย์ข้อมูลตุลาการและระบบศาลอัจฉริยะ – เร่งรัดการสร้างและบูรณาการฐานข้อมูลตุลาการ รวมถึงแพลตฟอร์มบริการข้อมูล ฐานความรู้ และเทคโนโลยีบล็อกเชน เพื่อเสริมศักยภาพในการใช้ AI ในงานตุลาการ

- การพัฒนาแอปพลิเคชัน AI ในงานตุลาการ – สนับสนุนการรวมระบบต่าง ๆ เช่น ศูนย์ข้อมูลตุลาการ ศาลอัจฉริยะ และบริการ AI ด้านตุลาการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน

- การวิจัยเทคโนโลยีหลักของ AI ตุลาการ – มุ่งเน้นการศึกษาระบบ AI ด้านภาษาและการวิเคราะห์ข้อมูลตุลาการ เช่น แบบจำลองภาษาล่วงหน้า การประมวลผลข้อมูลแบบหลายมิติ และการพัฒนาโมเดลที่มีความสามารถในการตีความกฎหมาย

- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกลไกการรักษาความปลอดภัย – มีการวางแผนสร้างระบบโครงสร้างข้อมูล เช่น เครือข่ายสื่อสาร การจัดเก็บข้อมูล และระบบอุปกรณ์เฉพาะทาง พร้อมทั้งเสริมมาตรการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์และการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล

(๑๒) “Comprehensive Supports” มุ่งเน้นการสนับสนุนและเสริมสร้างระบบ AI ทางตุลาการให้มีความมั่นคง โปร่งใส และมีประสิทธิภาพ โดยมี ๓ แนวทางหลัก:

- การพัฒนา AI ทางตุลาการด้วยความเข้าใจที่ลึกซึ้ง – ส่งเสริมการนำ AI มาใช้เพื่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมในการตัดสินใจ โดยพัฒนาโครงการศาลอัจฉริยะ และระบุจุดเชื่อมโยงที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ตลอดจนส่งเสริมการลงทุน การประชาสัมพันธ์ และการฝึกอบรมเพื่อขยายบทบาทของ AI ในทางตุลาการ

- การสนับสนุนนวัตกรรมร่วมเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา – ยกกระดับการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ด้านตุลาการให้มีคุณภาพ เพื่อสร้างระบบที่สามารถใช้ข้อมูลร่วมกันระหว่าง

หน่วยงานและภาคส่วนระดับต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนา AI ทางตุลาการ ส่งเสริมการยื่นขอสิทธิบัตร และลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างเหมาะสม

- การเสริมสร้างความปลอดภัยเพื่อป้องกันความเสี่ยงทางไซเบอร์ – วางระบบบริหารจัดการข้อมูลตุลาการตามประเภทและระดับความสำคัญ เสริมสร้างมาตรการคุ้มครองข้อมูลสำคัญ ป้องกันข้อมูลจากการละเมิด และใช้แนวทางตรวจสอบทางจริยธรรม กฎหมาย และความปลอดภัยผ่านกลไก เช่น คณะกรรมการจริยธรรม AI ทางตุลาการ

จากเอกสารที่จัดทำโดยศาลประชาชนสูงสุด (SPC) สะท้อนให้เห็นว่า AI ในกระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่ทดแทนการตัดสินใจของผู้พิพากษา และต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลที่เข้มงวดเพื่อป้องกันความเสี่ยงด้านจริยธรรม ข้อมูล และภัยไซเบอร์ ระบบ AI ต้องโปร่งใส ตรวจสอบย้อนกลับได้ และปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล พร้อมทั้งมีกลไกประเมินความปลอดภัยและจริยธรรม เพื่อรับรองว่าการใช้งาน AI จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมให้ถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

๒. ความรับผิดชอบของ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเด็นอื่น

ดังที่ได้มีการเน้นย้ำถึงมุมมองและบทบาทของ AI ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศจีน ที่ต้องเป็นเครื่องมือช่วยเหลือ ไม่ใช่ผู้ตัดสินใจ ความรับผิดชอบของ AI จึงปรากฏในรูปแบบที่ต้องมีกลไกตรวจสอบและควบคุมเพื่อป้องกันการใช้ AI ในทางที่ผิด และรับรองว่า AI จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมโดยไม่บั่นทอนความเป็นกลางของศาล ด้วยเหตุนี้ การออกกฎระเบียบด้าน AI ในประเทศจีนจึงมุ่งเน้นไปที่การกำกับดูแลผู้ให้บริการ AI ดังนี้

กฎระเบียบด้าน AI ในประเทศจีน^{๑๔}

จีนได้ดำเนินมาตรการเชิงรุกเพื่อกำหนดกรอบกฎหมายสำหรับการฝึกและให้บริการ AI โดยออกกฎระเบียบสำคัญ ๒ ฉบับ ได้แก่ ข้อกำหนดชั่วคราวเกี่ยวกับการจัดการบริการปัญญาประดิษฐ์แบบสร้างสรรค์และข้อกำหนดเกี่ยวกับเทคโนโลยี Deepfake ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๑) กฎระเบียบ AI สร้างสรรค์ (Interim Measures for Generative AI) มีผลบังคับใช้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๒๐๒๓ โดยกำหนดให้ผู้ให้บริการ AI ต้อง:

^{๑๔} สรุปรจาก Vera Zotova, “AI in China: legal regulation and court rulings”, สืบค้นเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก <https://www.nordicstar.law/en/news/ai-in-china-legal-regulation-and-court-rulings/>

- รักษาความปลอดภัยของบริการ

- เสนอข้อตกลงการใช้งานที่ชัดเจน ครอบคลุมรายละเอียดฟีเจอร์ และสิทธิหน้าที่ของผู้ใช้

- เปิดช่องทางรับความคิดเห็น และตอบกลับอย่างรวดเร็ว
- รักษาความลับของข้อมูลผู้ใช้
- อนุญาตให้ผู้ใช้แก้ไขหรือลบข้อมูลส่วนบุคคล
- ลบเนื้อหาที่ผิดกฎหมายทันทีที่ตรวจพบ
- ควบคุมการใช้งานในกิจกรรมผิดกฎหมาย และรายงานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ ผู้ให้บริการและผู้พัฒนา AI ต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งรวมถึงการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เช่น ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูล อีกทั้งต้องปฏิบัติตามกฎหมายลิขสิทธิ์ รวมถึงการเคารพในเกียรติ ศักดิ์ศรี และสิทธิในความชอบธรรมและชื่อเสียง เพื่อป้องกันการละเมิดหรือบิดเบือนข้อมูลที่อาจส่งผลเสียต่อเจ้าของข้อมูล กล่าวโดยสรุปได้ว่า ก่อนให้บริการแก่ผู้ใช้ ผู้พัฒนา AI ต้องดำเนินการฝึกอบรม AI โดยใช้ข้อมูลที่เป็นไปตามกฎหมาย และต้องปรับปรุงคุณภาพของข้อมูลฝึก AI ให้มีความถูกต้อง เป็นกลาง และหลากหลาย รวมถึงต้องใช้มาตรการป้องกันการเกิดอคติในกระบวนการฝึก AI และการให้บริการ ดังนั้น ทั้งกระบวนการให้บริการและกระบวนการฝึก AI ในประเทศจีนจึงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลทางกฎหมาย โดยกำหนดข้อบังคับที่เข้มงวดต่อผู้ให้บริการ ซึ่งรวมถึงการตรวจสอบและลบเนื้อหาที่ผิดกฎหมายทันที การเฝ้าระวังการใช้ AI ในกิจกรรมผิดกฎหมาย รวมถึงการดำเนินมาตรการเพื่อควบคุมการเข้าถึงและการใช้งาน AI ของเยาวชนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

๒) กฎระเบียบเกี่ยวกับ Deepfake (Deep Synthesis Provisions) มีผลบังคับใช้ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๒๐๒๓ เทคโนโลยี Deep Synthesis หมายถึง “เทคโนโลยีที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบสร้างสรรค์ (Generative AI) และ/หรืออัลกอริธึมการสังเคราะห์ เช่น Deep Learning และ Virtual Reality เพื่อสร้างข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ หรือฉากเสมือนจริง” คำจำกัดความนี้มีความกว้างขวาง ซึ่งอาจถูกมองว่าเป็นข้อบกพร่องของกฎระเบียบปัจจุบัน เพราะอาจทำให้เกิดความคลุมเครือในการบังคับใช้กฎหมาย อย่างไรก็ตาม ความกว้างของนิยามดังกล่าวอาจเป็นข้อได้เปรียบ เนื่องจากช่วยให้ข้อกำหนดสามารถปรับตัวให้ครอบคลุมเทคโนโลยี Deepfake ในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้ให้บริการต้อง:

- ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยความปลอดภัยของข้อมูล (data security laws)
- กำหนดเกณฑ์การตรวจสอบข่าวปลอม

- ติดตามและรายงานข่าวปลอมที่สร้างด้วย Deepfake และรายงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบ

- ใช้ระบบยืนยันตัวตนจริงของผู้ใช้

- ดำเนินการตรวจสอบความปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ

มาตรการทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อให้กระบวนการให้บริการ Deep Synthesis มีความโปร่งใส ป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลเท็จ และลดการใช้งานโดยไม่ระบุตัวตนของผู้ใช้ นอกจากนี้ ข้อกำหนดเหล่านี้ยังช่วยป้องกันการนำเทคโนโลยี Deepfake ไปใช้ในกิจกรรมที่ผิดกฎหมายอีกด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากนโยบาย AIDP เป็นที่ชัดเจนว่าประเทศจีนมีความมุ่งมั่นที่จะให้มีการใช้ AI ในภาครัฐหลายด้าน รวมถึงระบบตุลาการ อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีเหล่านี้อาจมีข้อผิดพลาดและความบกพร่อง หากถูกนำมาใช้อย่างเร่งรีบ การนำมาใช้จึงควรมีกกลไกการตรวจสอบที่เหมาะสม เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง และกระทบต่อหลักนิติธรรมโดยรวม ซึ่งมีสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

สภาพปัญหา

(๑) ความซับซ้อนและความไม่แน่นอนของเทคโนโลยี AI^{๑๕}

ความซับซ้อนและความไม่แน่นอนในระดับสูงของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ก่อให้เกิดความยุ่งยากในการกำกับดูแล เนื่องจากความก้าวหน้าและนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้หน่วยงานกำกับดูแลไม่สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้ทัน อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลให้กรอบการกำกับดูแลที่มีอยู่ไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะและความต้องการของเทคโนโลยีเกิดใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความเสี่ยงทางกฎหมายจาก “ความล่าช้าในการกำกับดูแล”

^{๑๕}Xinbo Huang, Zuryati Mohamed Yusoff, Mohd Zakhiri Bin Md Nor and Mo-hamad Fateh Labanieh, “The Legal Challenges and Regulatory Responses to Artificial Intelligence (AI) in China”, The Author(s) 2024, หน้า ๓๔๒, สืบค้นเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก <https://www.atlantispress.com/article/125997171.pdf>

(๒) ความเสี่ยงด้านอัลกอริธึม^{๑๖}

ความท้าทายทางเทคนิคพื้นฐานที่เป็นลักษณะเฉพาะของระบบการเรียนรู้ของอุปกรณ์ (Machine Learning) คือความเป็น “กล่องดำ” (black box^{๑๗}) ของอัลกอริธึม ซึ่งทั้งนักพัฒนาและผู้ใช้ไม่สามารถสังเกตกระบวนการทำงานและการเรียนรู้ของปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างโปร่งใส โดยสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ วิธีการตรวจสอบที่อาศัยเพียงการเปรียบเทียบผลลัพธ์ของโปรแกรมกับผลลัพธ์ที่คาดหวังจึงอาจไม่สามารถจับภาพได้ว่าระบบปัญญาประดิษฐ์เข้าใจข้อมูลการฝึกอย่างไร อีกทั้งปัญหาเรื่องอคติที่แฝงอยู่ในข้อมูลก็ควรได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนยิ่งขึ้น เนื่องจากอคติที่ไม่ถูกตรวจพบอาจถูกถ่ายทอดผ่านข้อเสนอแนะของโปรแกรม และก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น การนำระบบปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้ในระบบกฎหมายจึงเท่ากับเป็นการยอมรับในระดับหนึ่งว่ากระบวนการยุติธรรมบางส่วนยังคงขาดชัดเจน นอกจากนี้ ในระดับพฤติกรรม การใช้งานระบบการรู้คิดที่เลียนแบบกระบวนการคิดของมนุษย์ (cognitive system) อาจก่อให้เกิดผลกระทบโดยไม่ตั้งใจ เช่น การให้ความสำคัญกับหลักฐานเฉพาะประเภทที่ระบบให้ความสำคัญ จนอาจละเลยข้อมูลอื่นที่สำคัญในที่เกิดเหตุซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคดี ผลลัพธ์เช่นนี้หากเกิดขึ้นในระดับตุลาการ อาจทำให้ผู้พิพากษาซึ่งเดิมมีหน้าที่รับผิดชอบโดยมนุษย์กลายเป็นเพียง “ตรายาง” ที่อนุมัติตามคำแนะนำของระบบโดยไม่ตรวจสอบข้อโต้แย้งระหว่างฝ่ายโจทก์และจำเลยอย่างรอบด้าน ซึ่งตัวอย่างที่เกิดขึ้น คือ ฟังก์ชันของระบบ 206 บางกรณีซึ่งแต่เดิมมีไว้เพื่อช่วยให้คำพิพากษามีความสอดคล้องและมีมาตรฐาน กล่าวคือ “ระดับความเบี่ยงเบนของคำพิพากษา” อาจส่งผลให้ผู้พิพากษาไม่กล้าแสดงความเห็นที่ขัดแย้งกับคำแนะนำของระบบ ในที่สุดอาจกล่าวได้ว่าระบบยังไม่สามารถจัดการกับคดีบางประเภทได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น คดีที่หลักฐานขึ้นอยู่กับคำให้การของพยานหรือผู้ต้องสงสัย เช่น คดีความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งอาจเป็นเรื่องยากสำหรับระบบที่จะจัดทำ “ห่วงโซ่ของหลักฐาน” และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแต่ละฝ่ายได้อย่างถูกต้อง ในกรณีเช่นนี้ดูเหมือนว่าระบบปัญญาประดิษฐ์ยังไม่สามารถเป็น

^{๑๖}Nyu Wang and Michael Yuan Tian, “ ‘ Intelligent Justice’: AI Implementations in China’s Legal Systems”, Chapter February 2022, หน้า ๒๐๘-๒๑๐, สืบค้นเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก https://www.researchgate.net/publication/358318071_'Intelligent_Justice'_AI_Implementations_in_China's_Legal_Systems/link/664ddf51bc86444c72f6aa9b/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGF0aWwifGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19

^{๑๗}“ black box” หมายถึง ระบบปัญญาประดิษฐ์ที่สามารถรับข้อมูลเข้าและให้ผลลัพธ์ออกมา แต่กระบวนการภายใน เช่น วิธีที่อัลกอริธึมประมวลผลข้อมูลและตัดสินใจ ไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าใจได้อย่างชัดเจน

แพลตฟอร์มที่ใช้งานได้จริง ซึ่งระบบตุลาการของจีนจำเป็นต้องตระหนักถึงข้อจำกัดนี้ และหลีกเลี่ยงการพึ่งพาหรือเร่งนำระบบมาใช้กับทุกประเภทคดีโดยขาดความพร้อม

(๓) สภาพปัญหาเกี่ยวกับการใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา^{๑๘}

(๓.๑) ความท้าทายในการบูรณาการระบบภาษาทางกฎหมายกับ AI (Challenges of Discourse System Integration)

AI ดำเนินงานผ่านระบบโค้ดและแบบจำลองอัลกอริธึม ซึ่งมีความแม่นยำและกระชับ แต่กฎหมายมีลักษณะคลุมเครือและซับซ้อน การแปลงภาษากฎหมายให้เป็นตรรกะทางโปรแกรม อาจทำให้สาระสำคัญของกฎหมายสูญหายไป และอาจเกิดอคติในการตัดสินใจของ AI จึงเห็นได้ว่าช่องว่างระหว่างภาษากฎหมายแบบดั้งเดิมและภาษาทางเทคนิคของ AI ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบ AI ทางกฎหมาย

(๓.๒) ความท้าทายในการใช้เหตุผลในการตัดสินใจคดี (Challenges of Judicial Decision-Making Reasoning)

กระบวนการตัดสินใจของมนุษย์มีความซับซ้อนและได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ อารมณ์ และสติปัญญา ซึ่ง AI ยังไม่สามารถเลียนแบบได้เต็มที่ อีกทั้งในการพิจารณาหลักฐาน การสร้างแบบจำลอง AI เพื่อค้นหาความจริงของคดีต้องอาศัยระบบที่ซับซ้อน ซึ่งยังไม่สามารถรับประกันความถูกต้องสมบูรณ์ของการตัดสินใจได้ กระบวนการตัดสินใจของมนุษย์เปรียบเสมือน “กล่องดำ” (black box) ซึ่งไม่สามารถถอดรหัสได้อย่างสมบูรณ์ การจำลองกระบวนการดังกล่าวโดยใช้ AI จึงไม่มีคำตอบที่แน่นอน และ AI เอง ก็ถือเป็นอีกหนึ่ง “กล่องดำ” เช่นกัน นอกจากนี้ การวินิจฉัยพยานหลักฐานเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฐานความรู้ร่วมของสังคมกับฐานความรู้ส่วนบุคคลของผู้พิพากษา ซึ่งระบบตุลาการ AI ไม่สามารถครอบคลุมองค์ประกอบเหล่านี้ได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของกระบวนการให้เหตุผลในคดีความ

^{๑๘}สรุปจาก Zhiyuan Guo, Jiajia Yang, “The Application of Artificial Intelligence in China’s Criminal Justice System”, Legal Issues in the Digital Age. 2025. Vol. 6. No. 1, หน้า ๙๖-๑๐๐, สืบค้นเมื่อ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๘, จาก <https://lida.hse.ru/article/view/26904>

(๓.๓) ความเสี่ยงด้านความชอบธรรม (Justifiability Risks)

การใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลจำนวนมาก ซึ่งอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของประชาชน การขาดความโปร่งใสในการเก็บและใช้ข้อมูล อาจนำไปสู่ปัญหาด้านความชอบธรรมของ AI หากประชาชนไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้าและไม่ได้ให้ความยินยอม นอกจากนี้ การกำหนดสถานะทางกฎหมายของแบบจำลองการตัดสินใจของ AI ยังขาดความชัดเจน และความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีอัลกอริธึมกับผลกระทบที่เกิดขึ้นยังคงเป็นปัญหาที่ยากต่อการพิสูจน์

(๓.๔) ความเสี่ยงด้านความถูกต้องตามกฎหมาย (Legitimacy Risks)

โดยที่ปัจจุบันยังไม่มีกรอบกฎหมายที่ชัดเจนในการควบคุมการใช้ AI ในการพยากรณ์อาชญากรรม ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางกฎหมาย อีกทั้งเทคโนโลยีสืบสวนที่ขับเคลื่อนด้วย AI ทำให้เกิดข้อกังขาเกี่ยวกับความชอบธรรมของพยานหลักฐาน และกระบวนการตรวจสอบพยานหลักฐานที่ได้จาก AI ยังไม่มีข้อบังคับทางกฎหมายรองรับ นอกจากนี้ การใช้ AI ในการคาดการณ์อาชญากรรมอาจส่งผลกระทบต่อหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ อันเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญา

(๓.๕) ความเสี่ยงด้านความยุติธรรมของกระบวนการพิจารณาคดี (Judicial Fairness Dangers)

โครงสร้างกระบวนการดำเนินคดีอาญาของจีนมีความไม่สมดุลระหว่างฝ่ายโจทก์และจำเลย การใช้ AI ในกระบวนการยุติธรรมอาจเพิ่มความเหลื่อมล้ำ ทำให้ฝ่ายโจทก์อาจมีข้อได้เปรียบเหนือฝ่ายจำเลยในด้านการรวบรวมหลักฐานและการใช้ข้อกฎหมาย ส่งผลให้กระบวนการพิจารณาคดีขาดความเป็นธรรม และแม้ AI จะถูกพัฒนาเพื่อสร้างความเท่าเทียมในการใช้กฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติอาจนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในการกำหนดโทษได้

(๓.๖) ความเสี่ยงด้านความถูกต้องของการตัดสินใจ (Decision Accuracy Risks)

ปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับความแม่นยำของ AI ในการประเมินการควบคุมตัว การลดโทษ หรือการปล่อยตัว ประกอบกับ AI ขาดความโปร่งใสในการตรวจสอบกระบวนการตัดสินใจ และผลลัพธ์ จึงส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของคำตัดสิน

(๓.๗) ความเสี่ยงด้านข้อมูล (Data Risks)

ปัญหาข้อมูลเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนา AI ทางตุลาการ แม้จีนจะมีแพลตฟอร์มข้อมูลขนาดใหญ่ แต่ก็ยังคงประสบกับปัญหาความไม่ต่อเนื่องของข้อมูล การกีดกันการเข้าถึงข้อมูล ความคลาดเคลื่อนของข้อมูล การผูกขาดข้อมูล และความไม่สมดุลของข้อมูล อีกทั้งศาลและ

หน่วยงานย่อยการส่วนใหญ่ยังไม่สามารถบูรณาการข้อมูลได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิด “ข้อมูลแยกส่วน” (data silos) ซึ่งอาจส่งผลให้การตัดสินใจขาดความแม่นยำ การที่ข้อมูลที่ AI ใช้อาจไม่ครบถ้วนครอบคลุมเฉพาะช่วงเวลาหรือเงื่อนไขบางประการและอาจมีข้อผิดพลาดย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการตัดสินใจ นอกจากนี้ เมื่อบริษัทเทคโนโลยีที่ครอบครองข้อมูลและอัลกอริธึมได้รับสิทธิเข้าถึงระบบตุลาการ AI จึงอาจนำไปสู่ “การผูกขาดข้อมูล” (data monopolies) และความไม่สมดุลของข้อมูลระหว่างฝ่ายโจทก์และจำเลย รวมถึงระหว่างประชาชนกับบริษัทยักษ์ใหญ่ด้านเทคโนโลยี

(๓.๘) ความเสี่ยงด้านจริยธรรม (Ethical Risks)

การใช้ AI ในระบบยุติธรรมทางอาญาทำให้เกิดข้อกังขาว่า AI จะเข้ามาแทนที่ผู้พิพากษาในการตัดสินใจหรือไม่ และแม้จะมีการยืนยันจากภาคส่วนงานด้านตุลาการว่า AI ไม่สามารถแทนที่ดุลยพินิจของผู้พิพากษาได้อย่างสมบูรณ์ แต่การพัฒนา AI อาจส่งผลให้เกิดข้อจำกัดต่อดุลยพินิจทางตุลาการในอนาคต ดังนั้น เมื่อประเทศจีนยอมรับว่า AI จะมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการยุติธรรม จึงสมควรต้องมีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่าง AI กับผู้พิพากษา และพิจารณาว่าจะให้ AI มีสถานะในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระหรือไม่

ข้อเสนอแนะ^{๑๔}

(๑) การตรวจสอบอัลกอริธึม AI อย่างมีประสิทธิภาพ

การตรวจสอบ AI (AI auditing) เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบในอุตสาหกรรม AI ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ระบบ AI ในปัจจุบันควรต้องได้รับการตรวจสอบโดยบุคคลที่เป็นกลางและปราศจากอคติ เพื่อรับรองว่าการออกแบบและอัลกอริธึมมีความโปร่งใส รับผิดชอบ และลดอคติที่อาจส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางสังคม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันองค์กรเอกชนหลายแห่งไม่ได้เปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประมวลผลของอัลกอริธึม AI เนื่องจากลักษณะ “Black Box” ของ Machine Learning รวมถึงเหตุผลทางการแข่งขัน ทำให้ผู้พิพากษาและหน่วยงานอื่นมีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจและยอมรับคำแนะนำจาก AI การมีผู้ตรวจสอบ AI (AI auditors) จึงเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าจะเป็นบทบาทที่มีความต้องการสูงในอนาคตคล้ายกับ Certified Information System Auditors (CISA) ในด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ แต่จะมีภาระหน้าที่กว้างขวางยิ่งกว่าเนื่องจากผลกระทบของ AI ต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม และเพื่อให้การตรวจสอบมีความเป็นกลางและปราศจากอิทธิพล ผู้ตรวจสอบและองค์กรที่จ้างงานต้องมีการฝึกอบรมเพื่อลดอคติ และได้รับการปกป้องจากแรงกดดันภายนอก เช่น จากรัฐบาล ผู้ให้บริการเทคโนโลยี หรือสื่อ ทั้งนี้ โครงสร้าง

^{๑๔}Nyu Wang, Michael Yuan Tian, “Intelligent Justice”: human-centered considerations in China’s legal AI transformation”, อ้างแล้ว เชิงบรรณานุกรมที่ ๑, หน้า ๓๕๑-๓๕๓

ที่เหมาะสมสำหรับหน่วยงานตรวจสอบควรเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร (NGO) เพื่อรักษาระยะห่างจากหน่วยงานรัฐ ลดแรงจูงใจเชิงพาณิชย์ และป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนกับบริษัทเทคโนโลยี

(๒) ความรับผิดชอบของผู้ตัดสินใจในการพัฒนา AI ทางกฎหมาย

ระบบ AI ที่ใช้ในประเทศจีนโดยส่วนใหญ่จะมีการมอบหมายให้ภาคเอกชนเป็นผู้พัฒนาระบบ AI ทางกฎหมาย โดยบริษัทเอกชนมีบทบาทหลักในการออกแบบและผลิตเทคโนโลยี และแม้ว่าภาคเอกชนจะสามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมได้อย่างรวดเร็ว แต่รัฐบาลก็ยังคงต้องรักษาสมดุลระหว่างภาครัฐและบริษัทเทคโนโลยี เพื่อหลีกเลี่ยงอิทธิพลที่มากเกินไปจากองค์กรเอกชนซึ่งเป็นความท้าทายที่หลายประเทศต้องเผชิญ สำหรับประเด็นปัญหาสำคัญในเรื่องนี้ คือ ช่องว่างด้านความรู้ทางเทคนิคระหว่างบริษัทเทคโนโลยีชั้นนำกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่งผลให้หน่วยงานรัฐอาจกำหนดแนวทางที่ไม่ตรงกับศักยภาพของเทคโนโลยี หรือขาดความเข้าใจในเครื่องมือที่มีอยู่ และในกรณีที่ให้ผลลัพธ์ที่เลวร้ายที่สุด บริษัทเทคโนโลยีอาจใช้อำนาจเหนือตลาดเพื่อควบคุมรัฐ ทำให้เกิดการพึ่งพาภาคเอกชนมากเกินไป และลดอำนาจในการกำกับดูแลของรัฐ ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้น ศาลในประเทศจีนจึงควรเป็นผู้นำในการพัฒนา AI ทางกฎหมาย โดยโครงการต่าง ๆ ควรริเริ่มจากความต้องการของรัฐ ไม่ใช่แค่แผนการตลาดของบริษัทเอกชน ดังเช่นกรณีที่ศาลประชาชนสูงสุดของจีน (SPC) ได้จัดตั้งทีมวิศวกรของตนเอง เพื่อร่วมมือกับภาคเอกชนและทำความเข้าใจเทคโนโลยีที่ใช้ในระบบตุลาการให้ลึกซึ้งขึ้น ตัวอย่างหนึ่งของความร่วมมือดังกล่าวคือ “Little Judge Bao” ซึ่งเป็นระบบ AI สำหรับการทำนายคำพิพากษา โดยจำกัดการใช้ข้อมูลให้สอดคล้องกับแนวทางการตัดสินใจที่เป็นทางการของศาล

(๓) การทบทวนการออกแบบเชิงโครงสร้างพื้นฐานของ AI ด้านตุลาการ

กระแสรุ่งรับในการพัฒนาเทคโนโลยี AI เพื่อให้มีคุณลักษณะล้ำสมัยและสามารถแสดงผลงานได้อย่างโดดเด่นนั้น ผู้ออกแบบจำต้องให้ความสำคัญกับประเด็นด้านความครอบคลุมและหลีกเลี่ยง “ความเหลื่อมล้ำที่ถูกฝังในรหัส” (Coded Inequality) หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ต้องตรวจสอบเพิ่มเติมคือ “ข้อมูลพื้นฐาน” ที่ใช้ในการฝึกและขับเคลื่อนระบบ AI ตุลาการเหล่านี้ และแม้ว่าโครงการดิจิทัลข้อมูลศาลของจีนจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับภาพรวม แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ามีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานอย่างไม่ทั่วถึงในระดับท้องถิ่น อีกทั้งข้อมูลบางประเภทก็ไม่ปรากฏในระบบอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนเกี่ยวกับ “ความสมบูรณ์” และ “ความถูกต้อง” ของชุดข้อมูล นอกจากนี้ ผู้ออกแบบจะต้องวางแผนการจัดการข้อมูลอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการนำเข้าข้อมูลและการอัปเดตระบบอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากระหว่างปี ค.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๒๒ จีนมีการออกกฎหมายใหม่ ๖๘ ฉบับ และมีการแก้ไขเพิ่มกฎหมายอีก ๒๓๔ ฉบับ ซึ่งรวมถึงการปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายบางฉบับ เช่น กฎหมายว่าด้วยการสมรส และกฎหมายว่าด้วย

มรดก ดังนั้น ระบบ AI จึงต้องสามารถเรียนรู้จากคดีก่อนหน้านี้ที่อ้างอิงกฎหมายเดิม และสามารถปรับตัวเข้ากับกฎหมายหรือคำอธิบายทางตุลาการฉบับใหม่ได้ เพื่อให้การพิจารณาคดีในอนาคตมีความถูกต้อง
อนึ่ง ระบบ AI ยังต้องพิจารณาปรากฏการณ์พิเศษในระบบตุลาการจีน เช่น “ยุทธการลงโทษเด็ดขาด” (Hard Actions) ซึ่งเป็นช่วงเวลาศาลได้รับนโยบายจากส่วนกลางให้ลงโทษคดีบางประเภทอย่างเข้มงวดเป็นพิเศษ คำพิพากษาจากช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งถูกบันทึกไว้ในฐานข้อมูลอาจส่งผลให้ระบบ AI เสนอแนวคำตัดสินที่เอนเอียงหรือเกินความเหมาะสมกับคดีปัจจุบัน ปัญหาอีกประการที่สำคัญคือ ระบบที่ใช้ AI ช่วยพิจารณาคดีนั้น ข้อมูลผลคดีที่เคยใช้งานร่วมกับ AI จะมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการเรียนรู้ของระบบในอนาคต ทั้งยังมีข้อกังขาเรื่อง “ความโปร่งใส” ของอัลกอริทึม (black box) ซึ่งอาจกระทบต่อหลักความยุติธรรมในการพิจารณาคดี ดังนั้น การออกแบบ AI เพื่อใช้ในระบบกฎหมายจึงต้องยึดหลัก “ความยุติธรรมเชิงออกแบบ” (Design Justice) โดยต้องมีการรับรองว่า ข้อมูลต้นทางมีคุณภาพที่ดี มีความเที่ยงตรง และระบบสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยไม่บิดเบือนคุณภาพหรือความจริงของข้อมูลต้นฉบับ

(๔) การมีส่วนร่วมของผู้มีภูมิหลังทางสังคมที่หลากหลาย

การพัฒนาระบบ AI ด้านกฎหมายจำเป็นต้องเปิดกว้างให้กับผู้คนที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากลักษณะที่ซับซ้อนและมีความเป็นเทคนิคสูงของเทคโนโลยี AI ทำให้ต้องนำมุมมองจากผู้พิพากษา นักนิติศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นักมานุษยวิทยา และประชาชนทั่วไปมาใช้ประกอบ เพื่อให้เกิดความหลากหลายทางคุณค่าและมุมมอง ซึ่งจะส่งผลให้ระบบมีความครอบคลุมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ดังตัวอย่างของเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เช่น การประชุม Science, Technology and Innovation (STI) ขององค์การสหประชาชาติ หรือเวิร์กช็อปด้านเทคโนโลยีของธนาคารโลก ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมจากภาคอุตสาหกรรม วิชาการ และภาคประชาสังคม นำเสนอนวัตกรรมและการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเพื่อประโยชน์สาธารณะ ด้วยเหตุนี้ การจัดเวทีลักษณะเดียวกันควรถูกจัดขึ้นเพื่อหารือเกี่ยวกับระบบ AI ด้านกฎหมาย ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ และควรถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการออกแบบระบบโดยตรง ทั้งนี้ การที่ผู้มีส่วนได้เสียที่หลากหลายและมีผลประโยชน์ร่วมกันเข้ามาร่วมแสดงข้อคิดเห็นนั้น จะช่วยลดอคติหรือความลำเอียงของข้อมูล (data bias) และควบคุมไม่ให้ระบบ AI มีการใช้งานที่เกินขอบเขตที่เทคโนโลยีสามารถรองรับได้ และยังช่วยป้องกันการเกิด “เผด็จการเชิงเทคโนโลยี” (technocratic dictatorship) ซึ่งหมายถึงสถานการณ์ที่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีตัดสินใจแทนสังคมโลกโดยไร้กลไกประชาธิปไตยรองรับ ซึ่งแม้แต่ในระบบกฎหมายที่ให้ความสำคัญกับกฎหมายลายลักษณ์อักษร (civil law) หรือระบบที่ให้ความสำคัญกับบรรทัดฐานคำพิพากษา (common law) ก็ตาม นักทฤษฎีหลายคนยังคงมีความเห็นว่า ความชอบธรรมขององค์กรตุลาการนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับคำจำกัดความของ “ความยุติธรรม” เท่านั้น

แต่ขึ้นอยู่กับการณ์ที่สาธารณชนและผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการรู้สึว่า “ระบบนั้นยุติธรรม” ต่างหาก
ดังนั้น การเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมมากขึ้น จะช่วยเสริมสร้างการยอมรับของประชาชนต่อการ
ใช้ AI เพื่อความยุติธรรม และเพิ่มความเชื่อมั่นต่อระบบ “ศาลอัจฉริยะ” (Smart Courts) อีกด้วย
